

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
кафедра географії та туризму

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ПРОГРАМИ
„NATÁRTALANUL" НА ЗАКАРПАТТІ

БАЛОГ ГЕНРІЕТТА ОЛЕКСАНДРІВНА

Студентка IV-го курсу

Освітня програма 242 Туризм

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ

Протокол № 10 /27 жовтня 2021 року

Науковий керівник: **ШАШ ЕНИКИ ЛЮДВИКІВНА**

PhD, доцент

Завідувач кафедри географії та туризму: **МОЛНАР ЙОСИП ЙОЖЕФОВИЧ**

кандидат географічних наук, доцент

Робота захищена на оцінку _____, «__» _____ 2022 року

Протокол № _____ / 2022

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
кафедра географії та туризму

Кваліфікаційна робота
ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ПРОГРАМИ
„NATÁRTALANUL" НА ЗАКАРПАТТІ

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Виконала: студентка IV-го курсу
БАЛОГ ГЕНРІЕТТА ОЛЕКСАНДРІВНА
Освітня програма 242 Туризм

Науковий керівник: **ШАШ ЕНИКИ ЛЮДВИКІВНА**
PhD, доцент

Рецензент: **БЕРГХАУЕР ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ**
кандидат географічних наук, доцент

Берегове
2022

ЗМІСТ

ВСИУП.....	8
1. ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКАРПАТТЯ.....	10
1.1. Рельєф	11
1.2. Клімат	11
1.3. Водні ресурси	11
2. ТУРИСТИЧНІ ЦІННОСТІ ЗАКАРПАТТЯ	13
2.1. Об'єкти, створені людиною	13
2.2. Природні об'єкти.....	17
3. ХАРАКТЕРИСТИКА МОЛОДІЖНОГО ТУРИЗМУ	19
3.1. Історія виникнення молодіжного туризму	19
3.2. Шкільний туризм	20
4. ВІДОМОСТІ ПРО ПРОГРАМУ «HATÁRTALANUL»	22
4.1. Детальне представлення програми «Határtalanul»	22
4.1.1. Мета програми «Határtalanul»	23
4.1.2. Хто має право подати заявку.....	24
4.1.3. Особи, котрі відповідають вимогам.....	24
4.1.4. Форма та розмір допомоги	24
4.1.5. Діапазон допустимих витрат.....	25
4.2. Зміни в бюджеті програми «Határtalanul».....	25
4.3. Зміна кількості учасників програми «Határtalanul».....	27
4.4. Актуалізація програми «Határtalanul».....	28
5. МЕТОДОЛОГІЯ ТА ПРЕДСТАВЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	30
5.1. Методологія досліджень	30
5.2. Результати.....	32
5.2.1. Загальні дані опитаних	32
5.2.2. Особливості участі в програмі «Határtalanul»	34
5.2.3. Звички в подорожах, пов'язаних з програмою «Határtalanul».....	35
5.2.4. Програми, послуги	38
5.2.5. Дослідження ставлення опитаних до Закарпаття.....	42
5.2.6. Задоволення програмою «Határtalanul»	45
6. ВИСНОВКИ, РЕКОМЕНДАЦІЇ	48

РЕЗЮМЕ	57
РЕЗЮМЕ (на українській мові)	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	63
СПИСОК РИСУНКІВ І ТАБЛИЦІВ	66
ДЕКЛАРАЦІЯ	67
ПОДЯКА	68
ДОДАТКИ	69

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Földtudományi és Turizmus Tanszék

**A „HATÁRTALANUL” PROGRAMBAN REJLŐ TURISZTIKAI
LEHETŐSÉGEK VIZSGÁLATA KÁRPÁTALJÁN**

Szakdolgozat

Képzési szint: alapképzés

Készítette: BALOG HENRIETTA

IV. évfolyamos hallgató

Képzési program: 242 Turizmus

Témavezető: DR. SASS ENIKŐ

docens

Recenzens: DR. BERGHAUER SÁNDOR

docens

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS.....	8
1. KÁRPÁTALJA TERMÉSZETFÖLDRAJZI ADOTTSÁGAI	10
1.1. Domborzat.....	11
1.2. Éghajlat.....	11
1.3. Vízrajz.....	11
2. KÁRPÁTALJA TURISZTIKAI ÉRTÉKEI	13
2.1. Ember alkotta vonzerők.....	13
2.2. Természet alkotta vonzerők.....	17
3. AZ IFJÚSÁGI TURIZMUS JELLEMZÉSE	19
3.1. Az ifjúsági turizmus kialakulása	19
3.2. Iskolai turizmus	20
4. TUDNIVALÓK A „HATÁRTALANUL” PROGRAMRÓL....	22
4.1. A „Határtalanul” program részletes bemutatása.....	22
<i>4.1.1. A „Határtalanul” program célja.....</i>	<i>23</i>
<i>4.1.2. Pályázat benyújtására jogosultak.....</i>	<i>24</i>
<i>4.1.3. A pályázatból támogathatóak köre.....</i>	<i>24</i>
<i>4.1.4. A támogatás formája és mértéke</i>	<i>24</i>
<i>4.1.5. A támogatható költségek köre</i>	<i>25</i>
4.2. A „Határtalanul” program költségvetési változásai.....	25
4.3. A „Határtalanul” programban résztvevők számának változása	27
4.4. A „Határtalanul” program aktualizálása.....	28
5. A KUTATÁS MÓDSZERTANA ÉS A KUTATÁSI EREDMÉNYEK BEMUTATÁSA	30
5.1. Módszertan.....	30
5.2. Eredmények	32
<i>5.2.1. Az adatközlők általános adatai</i>	<i>32</i>
<i>5.2.2. A „Határtalanul” programban való részvétel sajátosságai</i>	<i>34</i>
<i>5.2.3. A „Határtalanul” programmal kapcsolatos utazási szokások.....</i>	<i>35</i>
<i>5.2.4. Programok, szolgáltatások.....</i>	<i>38</i>
<i>5.2.5. Az adatközlők Kárpátaljával kapcsolatos attitűd vizsgálata.....</i>	<i>42</i>
<i>5.2.6. A „Határtalanul” programmal való elégedettség.....</i>	<i>45</i>
6. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK.....	48

ÖSSZEFOGALALÁS.....	57
UKRÁN NYELVŰ REZÜMÉ	60
FELHASZNÁLT IRODALOM JEGYZÉKE	63
ÁBRÁK ÉS TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	66
NYILATKOZAT	67
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS.....	68
MELLÉKLET	69

BEVEZETÉS

2019 decemberében a kínai Vuhán városában fedezték fel a COVID-19-et, egy új és ismeretlen vírust, amit az Egészségügyi Világszervezet (WHO) 2020. március 11-én világgjárvánnyá nyilvánított (<https://hu.euronews.com/2020/03/11/a-who-vilagjarvannya-nyilvanította-a-koronavirust/2022>). Attól a perctől kezdve az emberek életében beköltözött az aggodalom és a félelem. Világszerte korlátozások léptek életbe, amit mi Kárpátaljai magyarok is tapasztaltunk. A legnagyobb „pofont” a turizmus és a vendéglátás kapta, elképesztő nehéz helyzetbe hozva ezzel az ágazatban tevékenykedő vállalkozókat. A fejlett orvostudomány gyorsan reagált a helyzetre és viszonylag rövi idő alatt különböző védőoltásokat kifejlesztettek ki, amelyek hozzájárultak a betegség megelőzéséhez, esetleges könnyebb átvészeléséhez. Ennek köszönhetően a járványügyi intézkedések betartása mellett újra volt remény arra, hogy 2022-re visszatérhessünk a normális életünkhöz. 2022. február 24-én azonban Ukrajnában háború tört ki, ugyanis Oroszország megtámadta az országot. Emberek százezrei kényszerültek elhagyni otthonukat a háború elől menekülve. Megtörtént az, aminek soha nem lett volna szabad megtörténnie.

Ebben a helyzetben nagyon nehéz és szinte irreális turizmusról, turizmusfejlesztésről beszélni, vagy objektíven bemutatni azt a kutatómunkát, melyet az elmúlt években elvégeztem, és amely a pandémia utáni időszak turizmusának újra indításában nyújtott volna segítséget Kárpátalja tekintetében. Ennek ellenére úgy gondolom, kell, hogy az ember hittel legyen a jövő felé, munkálkodjon, és amikor vége lesz ennek a háborús helyzetnek, tudjon mire támaszkodni, és ugyanolyan lelkesedéssel végezze a munkáját, mint annak előtte.

Szakemberek szerint a fiatal korban történő utazás – egy addig ismeretlen ország felfedezése, új emberekkel való megismerkedés – befolyásolja az életfelfogást és nagyban hozzájárul az ember személyiségének fejlődéséhez. Ennek tudatában jelent meg az ifjúsági turizmus, ami olyan típusú idegenforgalom, mely a 35 év alatti fiatalok rekreációs igényei kielégítésére irányul. Ezekre az ifjúkori utazásokra, élményekre tud később visszagondolni idősebb korában a személy és akár visszatérhet az adott helyszínre évek múltán is.

Kutatásom témájaként *A „Határtalanul” programban rejlő turisztikai lehetőségek vizsgálata Kárpátalján* választottam. A témaválasztásnak több oka is volt. Elsősorban kezdő idegenvezetőként a COVID-19 járvány előtt két évig voltam kapcsolatban a „Határtalanul” program keretében érkező iskolás csoportokkal, mely kirándulások során igyekeztem

bemutatni számukra Kárpátalja látnivalóit, az itt élő emberek életét, szokásait, hagyományait. Másodsorban személyes indítatásból, ugyanis amikor először részt vettem a programban, mint a pályázatot nyert intézmény egyik tanulója, arra lettem figyelmes, hogy ez a program lehetőséget ad a Kárpát-medencében a magyar iskolásoknak, tanulóknak megismerni saját örökségüket és őseik útját bejárni.

A „Határtalanul” programmal fontos foglalkozni, ugyanis az aktuálpolitikai helyzetet tekintve a program elsődleges célja a magyar fiatalok ismereteinek bővítése, valamint nemzeti identitástudatuk fenntartása volt oktató-nevelő utazásokon keresztül. Ezen kívül nem elhanyagolható az a másodlagos cél sem, hogy ezek az utazások fokozták a turistaforgalmat, és ezáltal a bevételeket is a határon túli magyar területeken, mint amilyen Kárpátalja is.

A kutatásom céljából tűztem ki, hogy az elérhető adatokra támaszkodva részletes betekintést nyújtsak magának a programnak a működésébe, annak céljaiba, a résztvevők számának évenkénti változásába, az egész program évenkénti költségvetésének alakulásába. További célom, hogy ismereteket és adatokat gyűjtssek a „Határtalanul” program keretében Kárpátalját 2020 előtt felkereső diákok utazási szokásairól, igényeiről, az érdeklődési körükről, illetve a Kárpátaljáról, a kárpátaljai programokról és magáról a „Határtalanul” programról kialakított véleményükről. Ezen kívül fontosnak tartom megvizsgálni az attitűdváltozásukat a kárpátaljai utazás előtti állapothoz képest, illetve fontos lenne tudni, hogy ha a programot sikerül újraindítani a COVID okozta leállás után, illetve most már a háború végét követően, akkor mivel lehetne érdekesebbé, tartalmasabbá tenni a magyarországi diákok kárpátaljai osztálykirándulásait. Ennek érdekében a kérdőívezés által begyűjtött adatok alapján igyekszek ajánlást tenni egy, a „Határtalanul” keretében megvalósítható kárpátaljai programra.

Munkám 5 fő fejezetből áll. Az első- két részben Kárpátalja természetföldrajzi adottságai és turisztika értékei kerül bemutatásra, azon belül az ember és természet alkotta vonzerők. A harmadik részben az ifjúsági turizmust vizsgálom és szó esik az ifjúsági turizmus kialakulásáról és az iskolai turizmusról. A negyedik fejezetben pedig a „Határtalanul” program, azon belül a program célja, a támogatás formája, és a támogatható költségek köre kerül bemutatásra. A negyedik részben kerül továbbá bemutatásra a „Határtalanul” program költségvetési változásai, a programban résztvevők számának a változása és a program aktualizálása is, amit az ötödik fő fejezet követ a kutatás módszerei és a kutatás eredményei cím alatt.

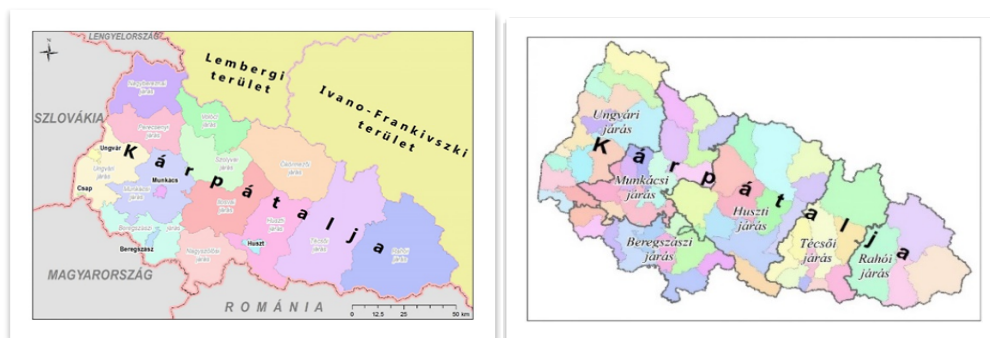
I. KÁRPÁTALJA TERMÉSZETFÖLDRAJZI ADOTTSÁGAI

Kárpátalja Greenwich-től keletre, az Egyenlítő-től és az Északi-sarktól közel azonos távolságban helyezkedik el. Földrajzi elhelyezkedése hatással van a természetes fényben végezhető turisztikai tevékenységekre. Az éjszakák hosszának és a napi átlaghőmérséklet változásának következtében alakult ki a Kárpátalja turizmusára jellemző szezonális, amely elsősorban az üdülturizmusra és az aktív turisztikai tevékenységekre gyakorol közvetlen hatást (Berghauer S. 2012).

Kárpátalja (hivatalosan Закарпатська область, Kárpátontúli terület) Ukrajna legnyugatibb megyéje. A kis területű megye (Ukrajna területének 2,1%-át foglalja el) földrajzi fekvése sajátos, részben nagyon kedvezőnek, másrészt periférikusnak mondható. Kárpátalja fekvésében különösen kedvező, hogy négy országgal határos (északon Lengyelországgal, nyugaton Szlovákiával, délnyugaton Magyarországgal, délen Romániával), hiszen a szomszédos országokra potenciális küldőterületként tekinthetünk. A megye Ukrajna két területi egységével határos, de a belföldi turizmus viszonylatában a központtól való nagy távolság negatívumként értékelhető (Berghauer S. 2012).

Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa 2020. július 17-én megszavazta a járások létrehozásáról és megszüntetéséről szóló rendeletet (Про утворення та ліквідацію районів), Ukrajna 490 járása megszűnt, helyette 136 új járás alakult meg. Ebből az következett, hogy Kárpátalja 13 járása helyén 6 járás (Ungvári, Munkácsi, Beregszászi, Huszti, Técsői és Rahói járás) alakult ki (1. ábra), míg a korábbi 337 helyi önkormányzat 64 kistérségbe szerveződött (<https://karpatalja.ma/karpatalja/kozelet/decentralizacio-karpataljan/2022>). A megye központja továbbra is Ungvár maradt.

1. ábra: Kárpátalja közigazgatási felosztása a decentralizáció előtt és után

Forrás: <https://hodinkaintezet.uz.ua/>

1.1. Domborzat

Kárpátalja az Északkeleti-Kárpátok Vízvásztó-vonulattól déldélnyugatra, a Kárpát-medence északkeleti szegletében helyezkedik el. Területe 12,8 ezer km². Földszerkezeti alapját két egység alkotja: a Kárpátaljai-süllyedék és a Gyűrt-Kárpátok (Gönczy S. 2009).

A megye területének csaknem 80%-át alacsony és közép magas hegység foglalja el. Kárpátalja hegyvidéki területe három részre osztható: Vízvásztó-vonulat, Havasi-vonulat és Vihorlát-Gutini vulkáni vonulat. Kárpátalját domb- és hegyvidéki régióként tartják számon, hiszen a megye területének mindössze 17%-a alföld. Ugyanakkor ez az alföldi sáv koncentrálja a kárpátaljai magyarság döntő részét. Itt a sík felszínből csak néhány vulkáni eredetű szigethegy emelkedik ki (Zápszonyi-, Kaszonyi-, Bégányi-, Beregszászi-hegy stb.) (Fodor Gy. 2019).

1.2. Éghajlat

Kárpátalja éghajlata földrajzi fekvésének sajátosságait viseli magán: síkvidéki és hegyvidéki nedves kontinentális. A vidéken valaha mért legmagasabb hőmérséklet +40°C, a legalacsonyabb -32°C volt. A magassággal az évi középhőmérséklet 1000 méterenként átlagosan 6°C-kal csökken (Berghauer S. et al. 2019). Az évi középhőmérséklet az alföldi részen 9 és 10°C, a magasabb hegygerinceken, 1000 m felett 0 és 3°C között változik. A január a leghidegebb hónap, a síkvidéken a középhőmérséklet -2 és -3°C, a hegyvidéken a völgyekben -4 -7°C, a gerinceken -6 -8°C. A legmelegebb hónap a július, középhőmérséklete a síkvidéken +20°C +21°C, a hegyvidéken a völgyekben 14–19°C, a hegytetőkön 10°C körül alakul (Molnár J. 2009).

1.3. Vízrajz

Kárpátalja – vizekben egyik leggazdagabb régiója Ukrajnának. A megye területén 9429 folyó, patak folyik, melyeknek összes hossza 19,86 ezer km, ebből 152 folyó hossza meghaladja a 10 km-t, 4 meghaladja a 100 km-t (Tisza, Latorca, Ung és a Borzsava folyók). A folyók átlag sűrűsége 1,7 km/km², amely Ukrajnában a legnagyobb. A meglévő víztartalékok a megyében egyenetlenül oszlanak meg. A legnagyobb víztömegű folyó a Tisza (2. ábra). A Tisza hordozza az összes meglévő víztartalékok 75%-át, a többi 25%-ot az Ung és a Latorca. A

Tisza teljes kárpátaljai hossza 275 km. Fő forrásának a Fekete-Tiszát tartják, amely a Gorgánokat és a Szvidovec-hegységet összekötő gerincnél ered (Szuhányi Gy. 2005).

2. ábra: A Fekete- és a Fehér-Tisza összefolyása Rahónál

Forrás: Saját fotó, 2019

A megye szinte valamennyi járásában találunk kisebb-nagyobb vízeséseket a folyók medrében: van, ahol meredek kiszögelléseken, másutt földrengés vájta mélyedésekben zuhog alá a kristálytisza víz, elkápráztatva a vidéket felfedezni vágyó utazót. A hegyekben számos vízesés található, amelyek közül a legtöbben Trufanec-vízesést ismerik, melynek magassága kb 36 méter. Ismert és kedvelt turista célpontok közzé tartozik még a Sipot, a Vojevodin és a Lumsori-vízesések is (https://karpatalja_vizesesei2022).

II. KÁRPÁTALJA TURISZTIKAI ÉRTÉKEI

A turizmus helyi feltételei közül meghatározóak azok az adottságok, amelyek a befogadóhely fő vonzerejét adják. A fogadóterület lehetséges turisztikai vonzeróiról elmondhatjuk, hogy azok rendkívül széles körűek és változatosak, a vonzeró egyes elemei szoros, kölcsönös kapcsolatban vannak egymással. A vonzerók kedvező hatása a turizmusban annál jobban érvényesül, minél koncentráltabban, minél összetettebben fordulnak elő (<https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/szakkepzes/vendeglatas-idegenforgalom/idegenforgalom-vendeglatas/a-vonzerok/termeszeti-vonzerok/2022>). Kárpátalja Ukrajna azon megyéik közé tartozik, amelyek területén a vonzeróknak egy-egy csoportja található. A megye fő turisztikai irányvonalai és vonzerói a gyógyturizmusban, hegyvidéki turizmusban, illetve a kulturális és örökségturizmusban rejlenek (Sass E. 2009, Berghauer S. 2012, Tarpai J. 2013). A vonzerókat alapvetően két csoportba sorolhatjuk: természeti és ember alkotta vonzerókra. Ebben a fejezetben igyekszek azokat a vonzerókat nagyon röviden bemutatni, amelyek az általam vizsgált célközönség kárpátaljai programjai között a leggyakrabban megtalálhatóak voltak.

2.1. Ember alkotta vonzerók

Az ember alkotta vonzerók között Kárpátalján első helyen szerepelnek a várak, várromok, kastélyok. A megyében található a munkácsi, ungvári, nevickei vár, valamint a huszti, szerednyei, királyházi, nagyszőlősi várromok. A várak közül a munkácsi és ungvári vár őrizte meg legjobban a régi alakját, a nevickei várban felújítások zajlanak (4. ábra), de ennek ellenére látogatható. Ezek a várak és várromok között megismerkedhetünk Kárpátalja dicső és olykor tragikus múltjával.

Turisztikai vonzereje, a hadászati szempontból is jelentőséggel bíró munkácsi várnak van, ezt az építményt lehet Kárpátalja legnevezetesebb látnivalójának (3. ábra) nevezni. Történelmének legdicsőségesebb évei a Rákóczi-családhoz, Zrínyi Ilonához és a II. Rákóczi Ferenc által vezetett szabadságharchoz fűződnek. A vár védelmi funkciókon túl a 18–19. században börtönként is működött és a 20. század második felétől egy ideig mezőgazdasági szakiskolának is otthont adott. Turisztikai célú hasznosítása a 20. század hetvenes éveitől kezdődött meg, és ma többek között népművészeti és honismereti kiállítások helyszíne (Berghauer S. 2012).

3. ábra: Mukácsi vár

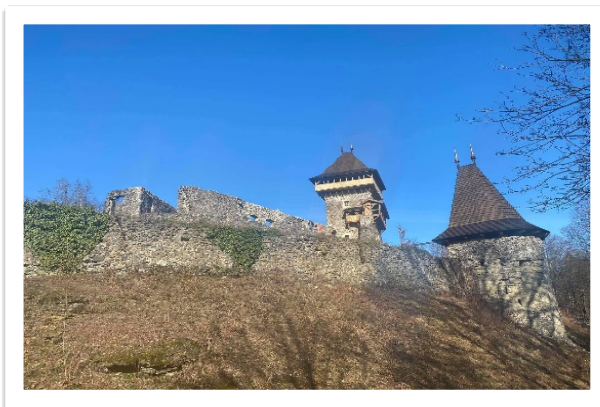

Forrás: Vezsdel L. 2020

A munkácsi várral Kárpátalján csak az ungvári vár vetekedhet, éves forgalma megközelíti a 100 ezer főt. A várat a 14. század elejétől négy évszázadon keresztül a Drugeth-család birtokolta, a védművek kiépítése is az ő idejünkben történt. Bercsényi Miklós idejében a fellegrát palotává alakították át, majd a 18. század végétől a görög katolikus papi szeminárium igényeinek megfelelően rendezték be. A papnevelde dísztermének freskói napjainkban is megtekinthetők az épületben. Ma a vár falai adnak otthont a Kárpátaljai Helytörténeti Múzeumnak és Képtárnak. Nagy hangsúlyt fektetnek a vár és az itt található kiállítások szakszerű fejlesztésére. Ennek jegyében 2009-ben a fellegrát pincesorában „degusztációs” helyiséget nyitottak. A vár mellett található skanzen nagyban elősegíti az ungvári vár turisztikai értékesítését (Berghauer S. 2012).

A kárpátaljai várak, várromok idegenforgalmi hasznosításának bővítése már egy ideje folyamatos napirendi pontként szerepel a megyei fejlesztési hivatalnál. A nevickei vár turisztikai célú hasznosítása nem új keletű dolog. Az Ungvártól északra 12 km-re lévő vár a 17. század közepétől nem funkcionál erődként, I. Rákóczi György erdélyi fejedelem ugyanis a Drugeth-családdal folytatott harcát követően leromboltatta. A 19. század végén viszont a környék lakosságának egyik kedvelt kirándulóhelyévé vált. 1879-ben az ungi erdészet a várrom alatt parkot alakítottak ki, és megindultak a várban is a helyreállító munkálatok (Berghauer S. 2012). 2020-21 folyamán felújítás keretében a helyére került a vár két bástyája (4. ábra), ahová fel is lehet kapaszkodni, s ahonnan mesés látvány tárul a nézelődők elé.

4. ábra: Építő munkálatok a nevickei várnál

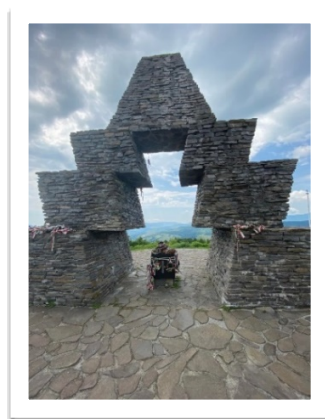

Forrás: Saját fotó 2020

A következő turisták által kedvelt épített örökségünk az a huszti várrom, mely szorosan összefonódik Huszt városával. A legendák úgy tartják, hogy a várat Szent László lovagkirályunk idejében kezdték építeni, ám erről írott források nem tanúskodnak. Ami biztosra vehető az az, hogy a vár földrajzi elhelyezkedéséből adódóan kiemelkedő stratégia szerepet töltött be, előszörban a máramarosi sóbányákat védelmezte. Azonban a hosszú évszázadok súlyos terheit cipelve a vár egyre rozogább állapotba került. Stratégiai jelentősége is csökkent (Berghauer S. et al. 2022). A várba 1766. június 3-án villám csapott és kigyulladt, hatalmas károk keletkeztek, ezt követően nem építették újra. Az oda látogatóknak már csak az ódon falak mesélnek a dicső múlttól.

A várak mellett egyik nagy vonzerővel bíró épített örökség a vereckei honfoglalási emlékmű (5. ábra), amelyet a magyarság egyik dicső szimbólumának és zarándokhelyének is szoktak nevezni.

5. ábra: Vereckei honfoglalási emlékmű

Forrás: Saját fotó 2021

Az első emlékmű az I. és a II. világháború utáni idők során a rombolás, pusztulás, az enyészet áldozatává vált. 1995-ben a Magyarok Világszövetsége a millicentenárium közeledtével kezdeményezte az emlékmű építését. Először a régi obeliszket szerették volna visszaállítani, amiről mindössze csak annyit lehet udni, hogy 4 m magas emlékkő volt, alsó része négyzet alakú, felső része pedig obeliszk szerű, de mivel kevés információ volt róla, így egy új emlékműre írtak ki pályázatot, melyet Matl Péter munkácsi szobrászművész pályamunkája nyert meg. A 7 m széles, 7 m magas, 7 monolit tömbből álló központi rész legfontosabb motívuma az életfa: a kehelyből 7 virág nő ki, mely a 7 honfoglaló törzset jelképezi. A kelyhet az oltárkö jelképezi, a virágokat pedig a tömbök (Berghauer S. et al. 2021). A turisták elmondás szerint ez a hely a nyugalom és béke szigete, ahol megáll az idő és kicsit jó elcsendesülni és aztán feltöltődve bizakodó, hálás szívvel nézni a holnap felé.

A következő emlékmű, ami a magyarok dicső múltjának állít emléket az a tiszaujlaki Turul emlékmű ami, a Rákóczi Ferenc vezetett első nyertes ütközetnek állít emléket. Egy mesterségesen emelt négyzet alaprajzú domb tetejére obeliszket helyeztek, annak a tetejére gömböt állítottak és erre rá szárnyait kitaró turulmadarat helyeztek. A mesterségesen emelt domb az akkori Magyarország 38 megyéjéből hozott földből emelték, ezzel is hirdelve a magyarság együvé tartozását. 1945- tavaszán földig rombolták az emlékművet a szovjet hatalom parancsára. Az emlékmű helyreállítására és ünnepélyes átadására 1989. június 16-án került sor.

Vidékünkön sajnos van egy olyan pont, ami a magyarság tragikus sorsát mutatja be ez a szolyvai emlékpark. Ez az emlékpark jelképpé vált a Kárpátaljai magyarság szomorú sorsának. A 4. ukrán front 1944. november 13-án közzétett egy határozatot miszerint minden 18 és 50 év közötti magyar és német hadköteles egyénnek, valamint rendőrnek és csendőrnek meg kell jelennie a város parancsnokságon egy három napos munkára, hogy a II. világháború okozta károkat helyreállítsák, azonban ez hazugság volt. Az első megálló Szolyva volt, azonban sokan eddig sem jutottak el. Becslések szerint 30-40 ezer embert tartóztattak le és zártak munkatáborokba. Az elhurcolt férfiak csupán 1/3-a tért haza, a legtöbbjük olyan lelki és testi sebekkel, amelyek soha sem gyógyultak be. A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség vetette fel a kérdést, hogy a gyűjtőtábor helyén emlékparkot hozzanak létre. A szolyvai tanács 1989-ben adott erre engedélyt. Az emlékparkot 1994. november 27-én avatták fel, a márványtáblák, melyeken az áldozatok nevei található (közel 12 ezer név) 2004-ben készült el, azonban a nevek összeírása nem állt meg, minden éven újabb és újabb nevek kerülnek a márványtáblára.

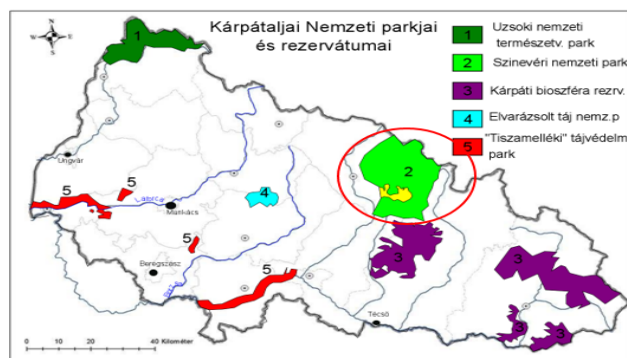
2.2. Természet alkotta vonzerők

A turizmust befogadó hely legfontosabb értéke a természet alkotta környezet, azok a vonzerők, amelyet a természet biztosít. A hegyvidékek, a vízpartok és más, tájképileg szép helyek egyre nagyobb tömegeket vonzanak magukhoz. A kedvező természeti tényezők azonban önmagukban még nem elegendők a turizmus kialakulásához, meg kell teremteni azokat a feltételeket, amelyek lehetővé teszik az illető területre való eljutást, az ottani ellátást és elszállásolást (<https://tudasbazis.sulinet.hu/termeszeti-vonzerok/foldrajzi-helyzet/2022>).

Kárpátalját gyakran minősítik a helyi fórumok, média a „Kárpátok Svájcának”, utalva ezzel egyedi természeti értékeire és turisztikai lehetőségeire. Az idegenforgalom a világ számos területén kitörési lehetőséget jelent. Kárpátalja a változatos domborzati, éghajlati és vízrajzi adottságoknak köszönhetően Európa ősi arculatát idézi. A mai turizmusra egyre inkább jellemző a természet felé fordulás, amely nagy segítség lehet a megye turisztikai arculatának kialakításában (Berghauer S. – Nagy O. 2013).

A Kárpátaljára látogató turisták egyik legkedveltebb célpontja a Szinevéri Nemzeti Park. 1989-ben hozták létre a 40 400 ha területű nemzeti parkot, amely elsősorban a Szinevéri-tó festői szépségével, illetve a Gorgánok egyedi élővilágával csalogatja az ide látogató vendégeket. A Kárpáti Bioszféra Rezervátum egy összetett, több különböző helyen lévő védett területet foglal magába, melynek összterülete 108,6 ezer ha, Kárpátalja területének 4,5%-a. 2007-től a rezervátum részét képező hat fokozottan védett terület – négy Szlovákiában található természetvédelmi területtel közösen – az UNESCO természeti örökségének listájára került (Berghauer S. – Nagy O. 2013). A Szinevéri Nemzeti park (6. ábra) helyet kapott a Google által összeállított Ukrajna tíz legérdekesebb és legnépszerűbb turisztikai látványossága listáján, a lista a 2021-es keresési előzmények alapján állt össze (<https://kmmi.org.ua/cikkek/hirek/karpataljai-nevezetesség> 2022).

6. ábra: Kárpátalja nemzeti parkjai és rezervátumai

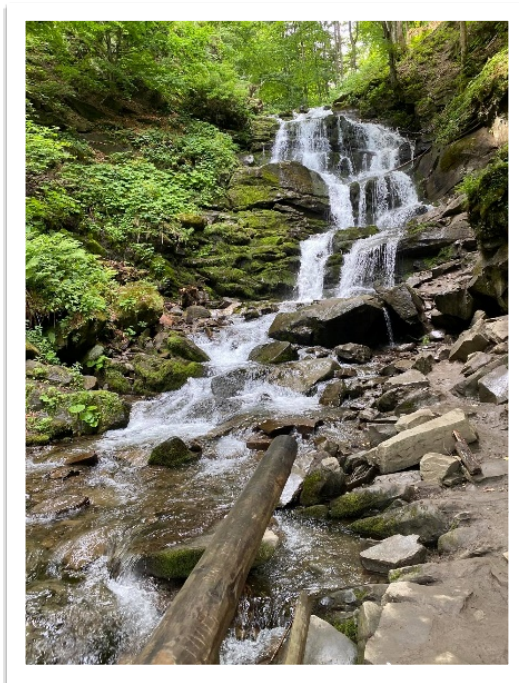

Forrás: Berghauer S. – Nagy O. 2013 alapján, saját szerkesztés

Kárpátalját – a fentebb már említett változatos domborzati és vízrajzi sajátosságoknak köszönhetően – okkal nevezhetnénk a 10 000 folyó földjének, hiszen forrásainak, folyóinak és patakjainak száma együttesen meghaladja a 9 400-at. A megye szinte valamennyi járásában találunk kisebb-nagyobb vízeséseket a folyók medrében: van, ahol meredek kiszögelléseken, másutt földrengés vájta mélyedésekben zuhog alá a kristálytisza víz, elkápráztatva a vidéket felfedezni vágyó utazót (https://karpatalja_vizesesei 2022).

Az egyik leglátogatottabb ezek közül a Sipot vízesés (7. ábra), ami Kárpátalja legszebb vízeséseként ismert. A vízesés az Ökörmezői járás Fülöpfalva településétől 6 kilométerre található. A közelben található egy 1 500 méteres sípálya. A kis folyó eredetét a Borzsa-havasokban kell keresni. A tavaszi időszakban különösen szép a vízesés, hiszen ekkor a vizét felduzzasztja az olvadó hó. A Sipot vízesés magassága 14 méter, ezzel a 2. legnagyobb vízesése Kárpátaljának – az 1. helyen a rahói Trufanec vízesés áll –, melyet sok turista látogat meg nap mind nap. A vízesés egyik érdekessége, hogy egyszer egy évben fesztivált rendeznek mellette. A jelszava ennek a rendezvénynek: love, peace & wine. A tradíció 1993 óta él (<http://paprikawellness.com.ua/sipot-vizeses> 2022).

7. ábra: Sipot vízesés

Forrás: Saját fotó 2021

III. AZ IFJÚSÁGI TURIZMUS JELLEMZÉSE

Kutatásom célközönségét elsősorban az ifjúsági korosztály alkotja, ezért elengedhetetlennek tartom, hogy az ifjúsági turizmus ismérveit ne mutassam be a különböző szerzők és munkáikban tárgyalt fő irányelvek alapján.

3.1. Ifjúsági turizmus kialakulása

Az ifjúsági korosztályhoz tartozó gyerekek, diákok, valamint fiatal felnőtt korosztály számára szervezett, s részvételükkel zajló különlegesebb programokkal (pl. túrák, táborok, különböző kirándulások), illetve a turisztikai termék sajátos jellemzőivel az idegenforgalom egyik külön formáját jelenti az ifjúsági turizmus. Az ifjúsági turizmus közös jellemzője, hogy a résztvevők komforttal és kényelemmel szembeni elvárásai általában kisebbek, viszont lényegesen nagyobb aktivitást igényelnek. A számukra kínált programok nem egyszerűen a kikapcsolódást szolgálják, hanem különleges tapasztalatokat és ismereteket is nyújtanak (Bodnár L. 2005, Komáromi I. 2009).

Az ifjúsági idegenforgalmi tevékenység kezdetét a XX. század elejére datálják. A 20-30-as években jelentősen fejlődött a diákturizmus és diákcseré, az ifjúsági szervezetek mozgalma. A 40-50-es évekre esett az iskolai és gyermekturizmus beindulása, a 60-70-es évek a szervezett nemzeti mozgalmak, a nemzetközi és regionális utazási irodák és az ifjúsági szövetségek megjelenésének időszaka. A 80-as évek az ifjúsági turizmus számára az intenzív fejlődés időszaka volt, ekkor jelentek meg a szakképzett szervezők. Az ifjúsági turizmus törvényileg le lett fektetve egy nemzetközi jogi dokumentumban, így például az EBESZ zárónyilatkozatában (1975); A világturizmus Manilai Nyilatkozatában (Fülöp-szigetek, 1980), mely többek között megemlíti: „Az ifjúsági idegenforgalom több figyelmet igényel, mivel a lakosság ezen kategóriájának jövedelme nem teremti meg az utazások és a pihenés kedvező feltételeit. Ezen a területen a pozitív politikának a maximális lehetőségek és kedvezmények biztosításában kell kifejeződnie”. Napjainkban a világon több mint 300 ifjúsági, diák és gyermekutazási szervezet működik, köztük mintegy 30 nemzetközi ifjúsági idegenforgalmi szervezet. A nemzetközi ifjúsági turisztikai csereforgalomba évente több mint 25 millió fiatal és gyermek van bevonva (Kljáp M. et al. 2013).

Az ifjúsági turizmus elsődlegesen politikai-propaganda rendezvényekkel kapcsolatos tematikus utak, idegenforgalmi-kiránduló utazások, folyami és tengeri körutazások,

idegenforgalmi-patrióta klubok, hétvégi kirándulások, általános és tematikus idegenvezetések, túrák és kirándulások az oktatási-nevelési és a termelési folyamat keretén belül, a nyári szünet alatti turisztikai-egészségügyi programok, stb.. Az ifjúsági turizmust (30 év alatti fiatalok) azok részesítik előnyben, akik szeretik a kevésbé kényelmes elhelyezéssel és közlekedéssel járó olcsóbb utazásokat, amelyek programjai a helyi lakossággal való aktív kommunikációt, a szórakoztató kikapcsolódást (diszkók, éjszakai klubok és bárók felkeresését) is magukban foglalják. A fiatalok nem szeretnek egy helyben ülni, ők állandó mozgásban vannak, szeretik az izgalmakat és az extrém sportokat. Ilyen módon pihen a fiatal nemzedék. Minden fiatal igyekszik bizonyítani önmagának saját képességeit, mely kiindulásként szolgál az extrém ifjúkori turizmussal való foglalkozáshoz, nem félnek a nehézségektől és a valószínű veszélytől, csak hogy egy jó adag különleges élményben lehessen részükhöz.

Az életkor az ifjúsági szegmens esetében meghatározó az életkorból adódó kötelezettségek és az önálló döntési szempontok alapján. Ez alapján kialakított kategóriák: 6-10, 11-14, 15-18, 19-25, 26-30 évesek.

Az életstílus-jellemzők alapján kialakított kategóriák:

- „Élmény és szórakozás” – a társasági együttlétet, a barátokkal/társsal való közös pihenést és szórakozást („bulizást”) elsődlegesnek tekintő utazók.
- „Aktivitás és kaland” – teljesítmény-orientált utazók, akik nemcsak különleges kalandokra vágyanak, de szeretnék ezzel elismerést is kivívni társaik körében.
- „Felfedezés” – a kulturális és természeti attrakciók alapos megismerésére törekvő utazók, akik főleg tudásszomjuk csillapítására és/vagy esztétikai élmények szerzésére törekszenek.
- „Elmélyülés” – a célterületen szervezett formában tanulni vagy dolgozni kívánó fiatalok, akik emellett turistaként alaposan megismerik környezetüket is.

Az ifjúsági turizmushoz szorosan kapcsolódik az iskolai turizmus is (Jancsik A. 2010).

3.2. Iskolai turizmus

Iskolai turizmus (pedagógiai turizmus) – iskolai turisztikai helyismereti tevékenység, amely a tanulók rekreációs igényeinek kielégítésére irányul.

A tanulóknak és a tanároknak a turizmushoz való hozzáállása különbözik, de nem mond ellent egymásnak. A turizmus a gyerekek számára – az aktív pihenés módja (formája), izgalmas elfoglaltság, egy romantikával teli szokatlan életmód. A tanárok számára pedig –

neveltjeik jobb, mélyebb megismerésének módja, eszköze, amivel aktívabban befolyásolhatják fejlődésüket. Mindkét fél felfogja, hogy a turizmus nem csupán szórakozás, hogy nem lehet világos különbséget tenni a „dolog és a szórakozás” között. A hétköznapi iskolai életben kevés ilyen lehetőség adódik, a környezetismeret elve megvalósításának kitűnő formája a tudományok alapjainak megismerésében. Semmilyen más oktatási vagy tanórán kívüli tevékenység sem nyújt ilyen mértékű lehetőséget a sok absztrakt „tankönyvi” tudás átformálására konkrét, helyhez és időhöz kötött tudássá. A pedagógiai folyamat leghatékonyabb módszerek szerinti felépítésének lehetősége egy kollektív alkotóközösség (Kljáp M. et al. 2013).

Michalkó G. és szerzőtársai (2016) is hasonló képen vélekedek az iskolai turizmusról. Szerintük az iskolai tanulmányi kirándulások szerepe egyrészt az oktatásban (ismeretátadás, a tudás) és a nevelésben (környezettudatos, felelős állampolgárrá formálás), másrészt a szocializációban (turistává válás, idegen környezethez való alkalmazkodás) keresendő. Az iskola falain kívüli irányított tapasztalatszerzés, élményorientált tanítás jelentősen hozzájárul az elmélet és a gyakorlat közötti távolság csökkentéséhez. Az egyazon generációhoz tartozók közösségében megvalósuló tanulmányi kirándulások során számos olyan kihívással és konkrét feladat megoldásával találkozhatnak a fiatal résztvevők, amelyek elősegítik a kreativitásuk fejlesztését. A turisztikai köz- és felsőoktatásban a tanulmányi kirándulások megkerülhetetlen részét képezik az ismeretszerzésnek, a gyakorlati tapasztalatok bővítésének. A külföldre irányuló kirándulások hatványozottan növelik a tanulmányutak oktatásban, nevelésben, szocializációban betöltött funkcióját, segítik a felnövekvő generáció nemzetköziesedését.

Az összegyűjtött szakirodalmi tételek alapján elmondhatjuk, hogy minden szerző az ifjúsági- és iskolai turizmust egy értékeket közvetítő és a fiatalok életét meghatározó, élményorientált turisztikai termékként jeleníti meg. Egyik fontos erényének az iskolában tanult, sokszor „száraz”, elméleti anyagokat – a különböző kulturális, társadalmi, természeti folyamatokat, jelenségeket, tapasztalati úton, a valóságban (pl. egy másik ország meglátogatásával), természetes közegben, vagy konkrétan a természetben sokkal jobban elsajátítják, miközben szórakoznak, jól érzik magukat és nem melleleg a csapatépítésben is nagy szerepet játszik. A közös élmény erősíti a tanát-diák és a diák-diák közötti kapcsolatrendszerét.

IV. TUDNIVALÓK A HATÁRTALANUL PROGRAMRÓL

A második fejezetben bemutatott és azokon kívül még számtalan ember- és természet alkotta vonzerő készíti a legtöbb turistát arra, hogy látogassanak el Kárpátaljára. Az elmúlt években sok pályázat is adott lehetőséget Kárpátalja megismerésére határokon innen és túl. Ezek között voltak olyanok, amelyek kifejezetten az ifjúsági korosztályt célozták meg. Erre kitűnő példa a „Határtalanul” program, ami arra ösztönözi az ifjúságot, hogy szeressenek utazni, merjenek újat felfedezni és próbálják megismerni magyar nemzetünk örökségeit.

4.1. A „Határtalanul” program részletes bemutatása

A Magyar Országgyűlés 2010. május 31-én döntött arról, hogy a trianoni békeszerződés 90. évfordulója, június 4-e a Nemzeti Összetartozás Napja. A Bethlen Gábor Alapkezelő Nonprofit Zrt. valós tartalmat kíván adni a nemzeti összetartozásról szóló parlamenti döntésnek, ezért országos programot indított „Határtalanul” címmel a határon túli magyar és a magyarországi diákok közötti személyes kapcsolatok kialakításának elősegítésére. 2010. május 27-én Budapesten került sor a program nyilvános sajtóbemutatójára.

A magyar kormány a „Határtalanul” program keretében 2010 óta támogatja az anyaország határain túl, kisebbségben élő magyar közösségek szervezett iskolai kirándulások keretében történő felkeresését (Michalkó G. et al. 2016).

A kutatás során a lehető legtöbb pontos adat begyűjtésére törekedtem. A szekunder források lelőhelye az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő (8. ábra), valamint a „Határtalanul” program hivatalos oldalai voltak, ahol minden 2010 utáni program nyilvános adatait összegyűjtötték és ahol lehetővé tették azok megtekintését is. Ezen kívül a Bethlen Gábor Alap kezelő ZRT. (9. ábra) hivatalos honlapján is sikerült adatokat találni.

A kutatás nehézsége abban rejlett, hogy az egyes weblapok nevei/címei sok esetben általános témákat foglalmaztak meg, amelyek nem közvetlen magával a „Határtalanul” programmal foglalkoztak, hanem csak bizonyos kirándulásokkal, amelyek a program segítségével jöttek létre.

8. ábra. Az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő logója

Forrás: www.wesselenyiiskola.hu/enter/2016/11/09/emberi-eroforrasok-miniszteriuma

9. ábra: A Bethlen Gábor Alapkezelő

ZRT. logója

Forrás: <https://bgazrt.hu>

10. ábra: A „Határtalanul” program logója

4.1.1. A „Határtalanul” program célja

Az először 2010-ben meghirdetett program lényege, hogy az általános iskolák 7. és a középiskolák 3. osztályainak diákjai legalább egyszer eljussanak a Kárpát-medencében élő külföldi magyarság által lakott területekre, azokat alaposan megismerve, a megszerzett ismereteiket, élményeiket megosztva mérsékeljék a határon túli magyarokkal kapcsolatos általános tájékozatlanságot. A program ötletgazdáinak nem titkolt célja volt, hogy a diákok felnőttként visszatérjenek a meglátogatott területekre, sőt más, magyarok lakta térségekbe is ellátogassanak majd.

A határokon átnyúló, minél nagyobb számú és tartalmasabb magyar-magyar kapcsolat hozzájárulhat ahhoz, hogy ne befolyásoljon az a történelmi helyzet, amelynek következtében a magyar állam és a magyar nemzet határai nem esnek egybe.

A szomszédos országok magyarlakta területeire irányuló tanulmányutak révén a magyarországi diákok a nyelvi korlátok nélkül képesek külföldön szakmai tapasztalatokhoz jutni, egyúttal megismerik a határon túli magyarság életét, és egy másik közép-európai ország kultúráját is (Michalkó G. et al. 2016).

4.1.2. Pályázat benyújtására jogosultak

Pályázatot nyújthatnak be önálló jogi személyiséggel rendelkező, a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény 10. § szerinti általános iskolák és a 11. § szerinti gimnáziumok, valamint a 20. § szerinti többcélú intézmények közül azok, amelyek általános iskolai és/vagy gimnáziumi feladatot is ellátnak.

Egy pályázat keretében lehetőség van több magyarországi iskola aktuális tanévben 7. évfolyamon tanuló diákjai közös részvételével megvalósuló projektek támogatására is.

Amennyiben több iskola közösen kíván egy projektet megvalósítani, úgy a résztvevő iskolák választása szerint közülük egy nyújtja be a pályázatot, minden további iskola társpályázóként szerepel.

(https://emet.gov.hu/app/uploads/2020/10/hat_17_01_tanulmanyi_kirandulas_hetedikeseknek_20170306-2.pdf, 2022).

4.1.3. A pályázatból támogathatóak köre

A programban olyan magyarországi diákok vehetnek részt, akik az aktuális pl. a 2018/2019-es tanévben a köznevelési intézmény 7. évfolyamán nappali rendszerű oktatásban részesülnek és az utazás időpontjában tanulói jogviszonnyal rendelkeznek. A tanulói jogviszonynak a pályázó intézménnyel, többcélú intézmények esetén a többcélú intézménnyel vagy annak egyik – a pályázati kiírásnak megfelelő, a pályázati adatlapon megnevezett – tagintézményével kell fennállnia. Közös projekt esetén a tanulói jogviszony a pályázatban megjelölt társpályázó intézménnyel is fennállhat. A programban való részvételi jogosultság követelményei nem a pályázat benyújtásának időpontjára, hanem az utazás időpontjára vonatkoznak. A pályázat keretében egy diák egy utazáson vehet részt. Különösen indokolt esetben (költözés, évvesztés) lehetőség van arra, hogy a pályázó intézmény 6. vagy 8. évfolyamán nappali rendszerű oktatásban részesülő diák – amennyiben nincs több 7. évfolyamos diák – vegyen részt a tanulmányi kiránduláson (https://emet.gov.hu/app/uploads/2020/10/hat_17_01_tanulmanyi_kirandulas_hetedikeseknek_20170306-2.pdf, 2022).

4.1.4. A támogatás formája és mértéke

A pályázat útján igényelhető támogatás 100%-os intenzitású, vissza nem térítendő támogatás, 100%-os mértékű támogatási előleg formájában. Az egy pályázat keretében elnyerhető támogatási összeg legfeljebb 60.000.- Ft/utazó diák egyszeri, vissza nem térítendő támogatás. Egy pályázat keretében legalább 10, legfeljebb 80 diák és kísérőtanáraik egyszeri határon túli

útjához igényelhető támogatás. A pályázathoz saját forrás biztosítása nem szükséges. Az elnyert támogatásnak fedeznie kell a tanulmányút összes költségét, a támogatáson felül a diákoktól és a kísérőtanároktól további hozzájárulás beszedése nem szükséges (https://emet.gov.hu/app/uploads/2020/10/hat_17_01_tanulmanyi_kirandulas_hetedikeseknek_20170306-2.pdf, 2022).

4.1.5. A támogatható költségek köre

Pályázni a tanulmányi kirándulás megvalósítása céljából kizárólag az alábbi költségekre lehet:

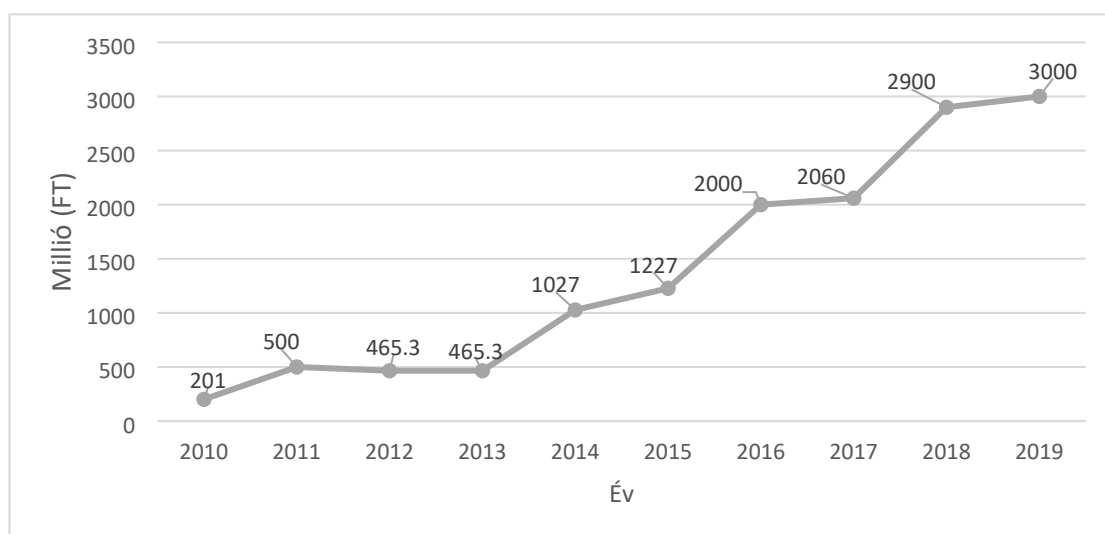
- utazási költség;
- szállásköltség;
- étkezés költségei;
- útlevél kiállításának költsége (kizárólag ukrain utazás esetén);
- baleset- és felelősségbiztosítás költsége;
- személyi költségek;
- programokhoz kapcsolódó költségek

(https://emet.gov.hu/app/uploads/2020/10/hat_17_01_tanulmanyi_kirandulas_hetedikeseknek_20170306-2.pdf, 2022).

4.2. A „Határtalanul” program költségvetési változásai

A 11. ábrán jól látható, hogy a „Határtalanul” program költségvetése az évek folyamán egyre nőtt. Kivételt képez ez alól a 2011-2012-es periódus, amely során a költségvetés csökkent, valamint 2012-2013-as periódus, amikor a költségvetés stagnált. A legjelentősebb növekedés pedig 2013 és 2016 valamint 2017 és 2019 között figyelhető meg.

11. ábra: A „Határtalanul” program költségvetési változásai a 2010-2019-es időszakban

Forrás: http://www.emet.gov.hu/hatter_1/hatartalanul_/2021, saját szerkesztés

2011-ben a „Határtalanul” program keretében két felhívás került meghirdetésre, a Tanulmányi kirándulások magyarlakta területekre és az Együttműködések magyar szakképző iskolák között.

Az első felhívás keretében a nappali tagozatos, alapfokú képzés hetedik évfolyamán (általános iskola 7. évfolyam, illetve 6 és 8 osztályos gimnázium megfelelő évfolyamai) tanuló magyarországi diákok határon túli magyarlakta területekre irányuló tanulmányútja került támogatásra. A második felhívás magyarországi és a határon túli magyar tannyelvű, nappali tagozatos, középfokú szakképzésben (szakiskolai, illetve szakközépiskolai oktatásban) résztvevő diákok olyan együttműködését támogatta, amely egy magyarországi iskola, valamint egy határon túli magyar tannyelvű (vagy magyar tagozattal rendelkező) partnerintézmény együttes részvételével valósult meg.

2012-ben a Bethlen Gábor Alap bizottságának döntése értelmében a Tanulmányi kirándulás hetedikeseeknek című felhívás keretében 330 pályázat, az Együttműködés szakképző iskolák között című felhívásban 65 pályázat, míg az Együttműködés gimnáziumok között című felhívásban 38 pályázat nyert el támogatást.

2013-ban a Bethlen Gábor Alap bizottságának döntése értelmében a Tanulmányi kirándulás hetedikeseeknek című felhívás keretében 713 pályázatot nyújtottak be, azonban mindebből csak 393-at támogattak.

Több mint 1,2 milliárd forint keretösszeg állt rendelkezésre a „Határtalanul” program 2015. évi pályázataira az Emberi Erőforrások Minisztériumának köszönhetően, és ez az

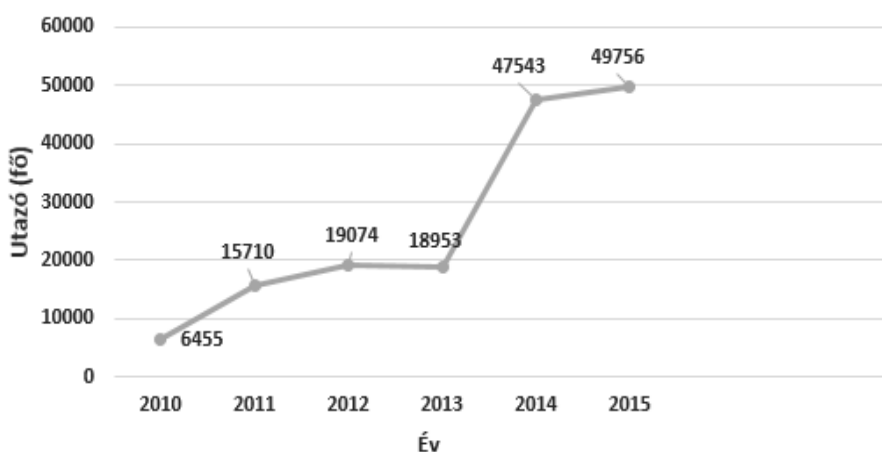
összeg évről évre gyarapodott. Ennek a növekvő tendenciának köszönhetően a programra szánt összeg 2018 és 2019 között elérte a 3 milliárd forintos költségvetést.

4.3. A „Határtalanul” programban résztvevők számának változása

Az 12. ábra jól mutatja, hogy a „Határtalanul” programban résztvevők száma 2010 és 2015 között, a költségvetés növekedéséhez hasonlóan, határozottan gyarapodott. Mindössze 2011 és 2012, valamint 2014 és 2015-ben látható alacsonyabb mértékű növekedés, illetve 2012-ről 2013-ra egy enyhébb visszaesés is megfigyelhető a programban résztvevők számát tekintve.

A 2013-as évet követően 2014-ben azonban egy jelentősen kiugró növekedés látható, melyre a pénzügyi támogatás növekedése jelent magyarázatot.

12. ábra: A „Határtalanul” programban résztvevők számának változása

Forrás: http://www.emet.gov.hu/hatter_1/hatartalanul_/2019, saját szerkesztés

A 12. ábra alapján 2011-től 2013-ig az utazók száma alig módosult, azonban 2014-ről 2015-ig jelentős ugrás figyelhető meg (11. ábra) költségvetésbeli szempontból, ami azt eredményezi, hogy minden valószínűség szerint a programban résztvevők száma is jelentős mértékben növekedhetett az említett évek alatt, azonban erre nem sikerült pontos adatokat találni. Ebből azt feltételezem, hogy ha ilyen ütemben fejlődik a program, és már most ilyen embertömeget mozgat meg, akkor a folyamatos fejlődés elve alapján még több diáknak fog lehetősége nyílni az utazásra a „Határtalanul” program segítségével, és még több helyszínre látogathatnak el tudásuk és ismereteik gyarapítása érdekében.

4.4. A „Határtalanul” program aktualitásai

A „Határtalanul” program 2010-től 2019-ig nagy népszerűségnek örvendett a pályázatot nyert iskolák körében. Folyamatos növekedés volt megfigyelhető úgy a résztvevők, mint a költségek változásában. A program tehát 2019-ig minden képen sikeresnek tekinthető – céljait többségében elérte, s közelebb hozta egymáshoz a Kárpát-medencében élő fiatalokat. Az ifjúsági programról politikailag is elismerően nyilatkoznak, ugyanis 2019. november 22-én tartott külhoni magyar egyetemistáknak és főiskolásoknak szakmai hétvégéjén, ahová nekem is sikerült kijutnom, Potápi Árpád János Nemzetpolitikáért felelős államtitkár a „Határtalanul” *több mint turizmus...*” mondattal kezdte meg beszédét a „Határtalanul” programmal kapcsolatosan. Többek között elmondta, hogy *„Jól döntöttünk annak idején 2010-ben, amikor a kormányváltás után azon gondolkodtunk, hogy milyen programok kellenének ahhoz, hogy a következő generáció ne legyen annyira buta ebben a kérdésben, mint a mi generációnk volt. Ez egy óriási eredmény, mert a magyar-magyar kapcsolatrendszer oly annyira meg fogja erősíteni, hogy ezek a gyerekek felnőtként akár 50-60 évesen is vissza fognak emlékezni ezekre az utazásokra és a saját családjukat is el fogják ide hozni. Számunkra ez a legfontosabb, hogy a nemzetnek olyan erős kötelékei alakuljanak ki, amit soha semmilyen módon nem lehet elvágni,,*

2020-ban azonban egy gyökeres változás következett be a „Határtalanul” program tekintetében is, ugyanis Magyarország Kormánya a 40/2020. (III. 11.) kormány rendeletével veszélyhelyzet kihirdetéséről döntött a COVID-19 járvány gyors terjedése miatt. A kormányrendelet 4. § f) pontjában foglaltak alapján „a külföldre irányuló iskolai kirándulás tilos, és a már lefoglalt, külföldre irányuló iskolai kirándulást le kell mondani” (<https://bgazrt.hu/figyelem/>). Ennek következtében a „Határtalanul,, program 2019-ben felfüggesztésre került, azonban továbbra is lehetett pályázati anyagokat benyújtani, hiszen az csak utazási, pályázási szándékát jelezte a pályázni kívánt iskoláknak. A 2019-es és 2020-as keretből támogatott kirándulások jelentős része, több mint kétezer kirándulás nem valósulhatott meg. Ezért ezek megvalósítási határidejét 2022. augusztus 31-ig meghosszabbították. 2021-ben is volt lehetőség pályázatok benyújtására: „Tanulmányi kirándulások hetedikeseknek,, címszó alatt 713 pályázat érkezett be, ebből pozitív elbírálásban 342 részesült, középiskolából pedig 565 darab érkezett, amelyből csupán 123 pozitív pályázat lett, ez a forrás hiánynak tudható be. Ezek az utak még nem valósultak meg, előreláthatólag a 2022/23-as tanév folyamán lehet rá számítani. Ezeknél a pályázatoknál még

a célterületek nem voltak feltüntetve, az eddigi pandémiás helyzet kiszámíthatatlansága miatt, azonban a megfelelő intézkedések mellett mára már az utazás biztosított és megoldható (<https://napipalyazat.hu/>, 2022). Mivel Ukrajnában jelenleg háborús helyzet van, ezért az ide tervezett utazásokat sajnos beláthatatlan ideig felfüggesztették. Reméljük, hogy hamarosan újra béke lesz az országban és Kárpátalján a turizmusban érintett szakemberek, vállalkozók és az iskolák újult erővel fogják várni az ide érkező csoportokat.

V. A KUTATÁS MÓDSZERTANA ÉS A KUTATÁSI EREDMÉNYEK BEMUTATÁSA

5.1. Módszertan

A tanulmány elkészítése során primer és szekunder módszerek kerültek alkalmazásra. A munka első felében kiemelt szerepet fordítottam a szekunder források felkutatására, vagyis a témakörhöz tartozó szakirodalom és internetes források összegyűjtését, értelmezését, elemzését és feldolgozását végeztem el. Hozzá kell tenni, hogy a témával, konkrétan a „Határtalanul” program turisztikai hatásainak, eredményeinek és lehetőségeinek vizsgálatával kapcsolatban csupán egy tanulmányt találtam. Nevezetesen Michalkó Gábor, Rátz Tamara és Keszeg Réka által 2016-ban írt *A határokon átívelő tanulmányi kirándulások szerepe a nemzetépítésben: A „Határtalanul” program társadalomföldrajzi vizsgálata* című munkáról van szó. Ez a tanulmány fontos volt számomra hiszen én is úgy vélem, hogy ezek a határon átívelő kirándulások az élményszerzésről, identitás tudat növeléséről és ami a legfontosabb a nemzetépítésről szól. Épp ezért láttam célszerűnek a szakirodalom feldolgozása során az ifjúsági turizmus elméleti hátterének és a „Határtalanul” programnak a bemutatását. Ezen kívül fontosnak láttam a célterület, Kárpátalja turisztikai vonzerőinek a teljesség igénye nélküli bemutatását, amelyet csak kiegészítő információnak tekintek a jelenlegi munka szempontjából. A vonzerők bemutatása során azokat az objektumokat kívántam kiemelni, amelyeket a legtöbb „Határtalanul” program során felkerestek a Magyarországról érkező diákcsoportok.

A primer kutatásban a "Határtalanul" program keretében a 2020 előtti programokban résztvevő magyarországi diákok és tanáraik kárpátaljai utazásainak vizsgálatát végeztem el online kérdőívezéssel, ugyanis a kutatás megtervezésekor nem számítottam a COVID-19 világjárvány hosszas elhúzódására és a jelenleg Ukrajnában kialakult háborús helyzetre sem. A kutatás első felét még 2019-ben végeztem el (kitöltött kérdőívek száma 40 volt) a második részét pedig 2021-ben (kitöltött kérdőívek száma 160 volt). A COVID-19 vírus sajnos lebénította az egész világot, ezért Ukrajna és Magyarország határai is lezárásra kerültek, így a 2020/21-re tervezett és elnyert utazások elmaradtak. Bízom benne, hogy a külföldi utazások korlátozása a 2021/2022-es tanévre már enyhülni fog, és akkor folytatódhatott volna a "Határtalanul" program Kárpátalján is, de sajnos nem így történt, sőt,

tovább mentünk a lejtőn. A jelenlegi háborús helyzet miatt már biztos, hogy a közeljövőben Kárpátaljára nem fog kíváncozni egyetlen turistacsoport sem.

Az elmúlt évek és a jelenlegi helyzet nehézségeitől függetlenül a kutatás megvalósult, ugyanis témavezetőmmel olyan módszereket kerestünk, amelyek lehetővé tették a vizsgálatot. A program 2010-óta biztosítja a fiatalok számára a Kárpát-medencébe irányuló utazásokat, mely idő alatt a kapcsolatrendszer alaposan kiépült a kárpátaljai és magyarországi utazásszervezők, idegenvezetők és iskolák között. Ezen a kapcsolatrendszeren keresztül juttattuk el azt az online kérdőívet (Google Űrlap, 1. melléklet), amelyet a kutatás első fázisában összeállítottunk, a „Határtalanul” program keretében Kárpátalját 2020 előtt felkereső diákokhoz, tanárokhoz. A válaszadókat a személyes ismeretség alapján, illetve más kárpátaljai idegenvezetők és szervezők segítségével kérve értük el, s így személyes üzenet által kértük őket a kérdőív kitöltésére. A kérdőívvezés során a következő kérdésekre kerestük a választ:

- a program keretében melyik évben vett részt kárpátaljai utazáson?
- mely iskolából érkezett?
- utazott-e más határon túli magyar területre a program keretében Kárpátalján kívül?
- milyen idegenforgalmi látnivalókat nézett meg Kárpátalján?
- melyek tartózkodása során szerzett legkellemesebb/legkellemetlenebb élményei?
- mik a hiányosságok, amelyek kellemesebbé tették volna az itt tartózkodást?
- mennyire volt megelégedve az utazás megszervezésével, lebonyolításával, az állami (anyagi) támogatással?
- összességében sikeresnek ítéli-e a „Határtalanul” programot?
- milyen véleménnyel volt és van Kárpátaljáról?

Annak érdekében, hogy minél reálisabb eredményeket kapjunk, a kérdőíveket több iskolához is eljuttattuk, így a válaszadók Magyarország több településéről kerültek ki.

A kapott adatokat a Microsoft Office Excel program segítségével dolgoztam fel, valamint a szemléletesség érdekében az adatokat ábrákon és táblázatokban összesítve mutatom be.

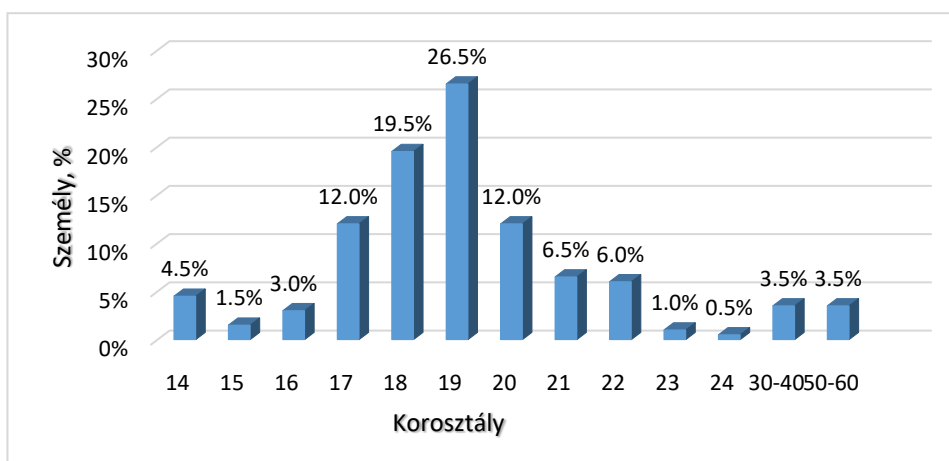
Véleményem szerint a kutatás elvégzését követően a kapott eredmények hordozni fognak önmagukban annyi hasznos információt a fiatalok utazásával foglalkozó magyarországi és kárpátaljai szervezők, valamint a helyi vendéglátók és idegenvezetők részére, hogy a jövőben tartalmasabbá, jobbá tehessék az utazásokat és azok megszervezését.

5.2. Eredmények

5.2.1. Az adatközlők általános adatai

A kérdőívet összesen 200 ember töltötte ki, melyből 15 fő volt pedagógus, 185 fő pedig diák. A nemi megoszlás tekintetében a kutatásban 109 (54,5%) nő és 91 (45,5%) férfi vett részt. A válaszadók kor szerinti eloszlását a 13. ábra szemlélteti. Láthatjuk, hogy a kérdőív kitöltői között a 18 és 19 évesekből van a legtöbb, valamint kiemelkedik a 17 és 20 évesek aránya is. Itt kell megjegyezni, hogy a válaszadók kor szerinti eloszlása azt mutatja, hogy a kérdőív kitöltése idején hány évesek voltak és nem pedig azt, hogy milyen idősök voltak, amikor részt vettek a programon. Továbbá, mivel a kutatásban nem csak a diákokra, hanem a velük tartó tanárookra is összpontosítottunk, így a 30 és 60 év közötti válaszok a kísérő tanárokat magyarázzák, akik az utazások során a fiatalokkal együtt részt vettek a különböző programokban.

13. ábra: Az adatközlők kor szerinti eloszlása

Forrás: Saját szerkesztés

A kutatásban résztvevő személyek Magyarország 42 településéről kerültek ki. A települések város-falu aránya 20-22 volt. A legtöbb válaszadó Budapesten (40 fő) és Debrecenben (28) él, de kiemelkedő volt még a szerencsi (13 fő) és szennai (12 fő) lakosok száma is. Az említett négy településen él a válaszadók közel fele (46,5%).

Megvizsgáltam azt is, hogy a diákok és tanárok mely iskolából érkeztek Kárpátaljára, ugyanis a lakhely és az iskola elhelyezkedése nem mindig ugyanazt a települést jelenti. Sok ingázó tanár/diák vagy bentlakásos tanuló is van az adatközlők között. Az erre vonatkozó adatokat az 1. táblázatban összesítettem. Megfigyelhetjük, hogy 17 különböző iskolából, különböző számú adatközlő töltötte ki a kérdőívet. A legtöbben (2 tanár és 28 diák) a Szent

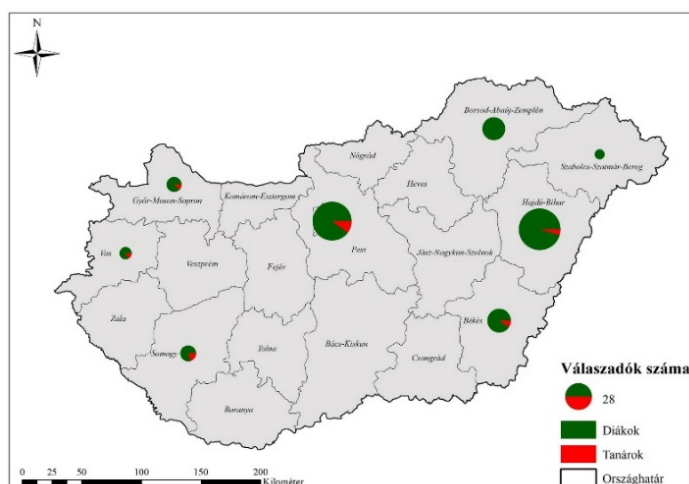
József Általános Iskolából érkeztek Kárpátaljára. Ezenkívül azt is megtudtam, hogy a legtöbb válaszadó iskolája Hajdú-Bihar megyében (68 fő), azon belül Debrecen (40 fő) városában, továbbá a fővárosban, Budapesten (60 fő) található. Ha a 14. ábrát és az 1. táblázatot összevetjük, akkor láthatjuk Magyarország térképén, hogy pontosan melyik megyében találhatóak az intézmények.

1. táblázat: Az adatközlők iskolák szerinti megoszlása

	Iskola neve	Megye	Diák	Tanár	Összesen
1.	Szent József Általános Iskola	Hajdú-Bihar	28	2	30
2.	Szent József Gimnázium	Hajdú-Bihar	22	-	22
3.	Debreceni Szakképzési Centrum Vegyipari Technikum	Hajdú-Bihar	1	-	1
4.	Erőss Lajos Református Általános Iskola	Hajdú-Bihar	14	1	15
5.	Németh László Gimnázium	Budapest	13	2	15
6.	Szent László Gimnázium	Budapest	3	-	3
7.	Szerb Antal Gimnázium	Budapest	17	1	18
8.	Teleki Blanka Gimnázium	Budapest	10	1	11
9.	BGSZC Varga István Kereskedelmi és Közgazdasági Szakgimnázium	Budapest	11	2	13
10.	Göndöcs Benedek Általános Iskola	Békés	10	1	11
11.	Göndöcs Benedek Középiskola	Békés	10	1	11
12.	Bolyai János Katolikus Általános Iskola	Borsod-Abaúj-Zemplén	20	-	20
13.	Hosztják Albert Általános Iskola	Borsod-Abaúj-Zemplén	1	-	1
14.	Bem József Általános Iskola	Szabolcs-Szatmár-Bereg	4	-	4
15.	Jedlik Ányos Középiskola	Győr-Moson-Sopron	8	1	9
16.	Szennai Fekete László Általános Iskola	Somogy	8	2	10
17.	Celldömölki Városi Általános Iskola	Vass	5	1	6

Forrás: Saját szerkesztés

14. ábra. Az adatközlők területi megoszlása

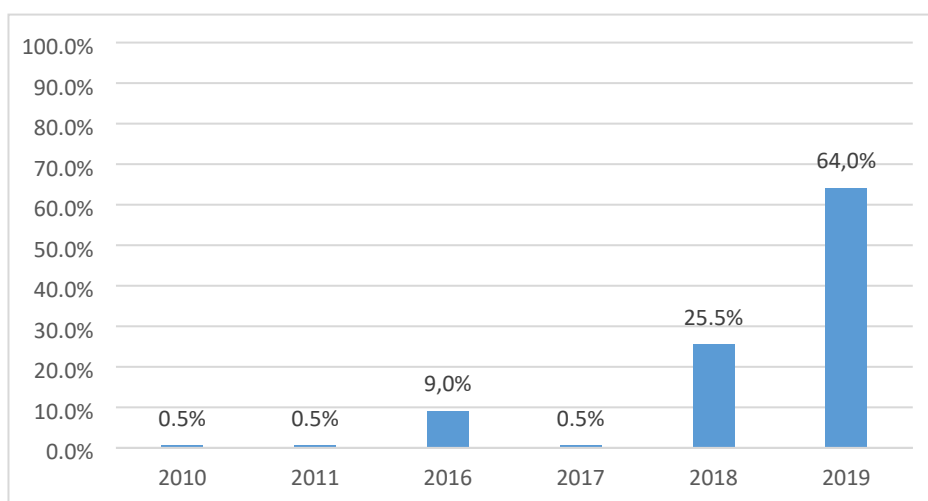

Forrás: Saját szerkesztés

5.2.2. A „Határtalanul” programban való részvétel sajátosságai

A „Határtalanul” programnak 3 alprogramja ismeretes, amelyek közül a megkérdezettek 45%-a az általános, 31,5%-a gimnáziumi és 23,5%-a a középiskolai alprogramban vett részt kárpátaljai utazása során. A felmérésből az is kiderült, hogy a legtöbb válaszadó 2019-ben vett részt kárpátaljai utazáson a program keretében, ugyanis a válaszadók több mint fele (64,0%) ezt az évet nevezte meg. Jelentős volt még a 2018-as év (25,5%) részvételi aránya is, viszont a 2016-os év (9,0%) részvételi aránya alacsonyabb volt. A többi említett évben (2010, 2011, 2017) való utazások aránya csupán 0,5 %-ot tett ki. Ezt szemlélteti a 15. ábra.

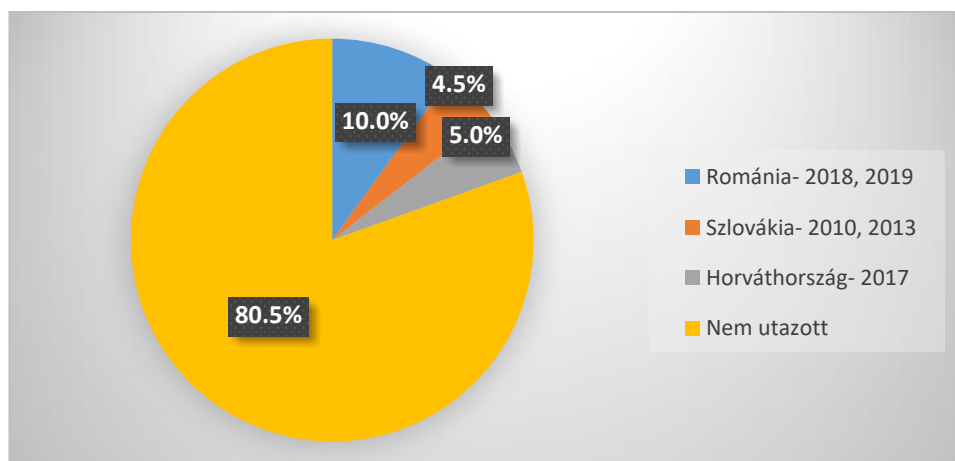
15. ábra. A „Határtalanul” program keretében melyik évben vett részt kárpátaljai utazáson?

Forrás: Saját szerkesztés

A megkérdezettek 87,0%-a „Határtalanul” programban elnyert utazás előtt még nem járt Kárpátalján. A magyarországi diákok és kísérőtanáraik a „Határtalanul” program által nem kizárólag csak Kárpátaljára juthattak el. Ezért felmérésre került az is, hogy Kárpátalján kívül utaztak-e más határon túli magyar területre? Ha igen, hová utaztak? A 16. ábrán láthatjuk, hogy a vizsgált program által a válaszadók csupán 19%-a látogatott más határon túli magyar területre. 20 fő Romániába (Erdélybe), 9 fő Szlovákiába (Felvidék), 10 fő pedig Horvátországba (Délvidék) is utazott már. A többi válaszadó (161 fő) nem utazott Kárpátalján kívül más határon túli magyar területre. Itt kell megjegyezni, hogy a tanároknál nagyobb gyakorisággal (15 tanárból 10-nél) fordult elő az, hogy több helyszínre is utazott a program segítségével – foglalkozásukból fakadóan –, mint a diákok esetében (185 diákból 39).

16. ábra: Az adatközlők Kárpátalján kívüli egyéb utazásai, amelyek szintén a „Határtalanul” program keretében valósultak meg

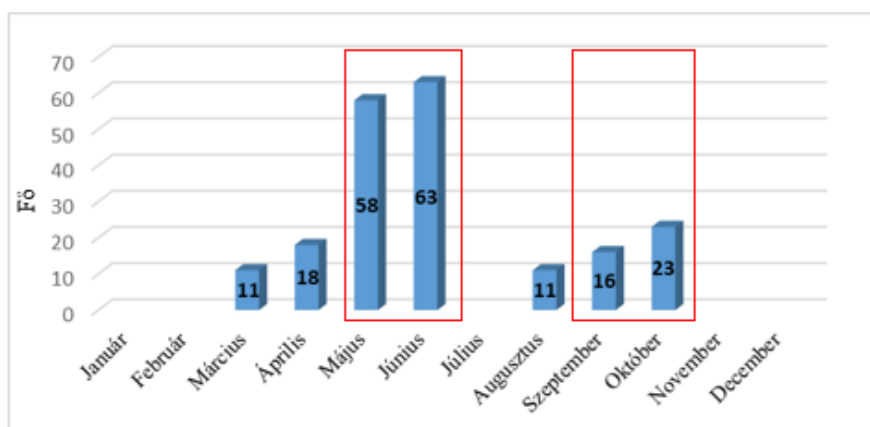

Forrás: Saját szerkesztés

5.2.3. A „Határtalanul” programmal kapcsolatos utazási szokások

Arra a kérdésre, hogy az év melyik hónapjában valósult meg a kárpátaljai utazás, a megkérdezettek a 17. ábrán látható válaszokat adták, vagyis az utazások általában vagy az iskolakezdés első két hónapjában valósultak meg, vagy az utolsó hónapokban. Ez nem véletlen, ugyanis a „Határtalanul” programon belül van egy őszi és egy tavaszi utazási lehetőség, ez attól függ, hogy a pályázatokat mikor bírálják el. A válaszokból jól látható, hogy a legtöbben a májusi (58 fő) és a júniusi (63 fő) hónapokban utaztak, vagyis a tanév végéhez közeledve a „Határtalanul” egy jó programlehetőséget, osztálykirándulást kínál a diákok és osztályfőnökök részére.

17. ábra: Az utazás megvalósulásának időpontja

Forrás: Saját szerkesztés

Kárpátalja vendégforgalma szempontjából fontos és érdekes kérdés, hogy az ide érkező emberek mennyi időt töltenek a területen, ezért megkérdeztem a válaszadókat, hogy hány napot töltöttek itt a program ideje alatt. A válaszokból kiderült, hogy átlagosan 4-5 napot. A legtöbben, 135 fő 4 napot jelölt meg. Az 5 napos kárpátaljai kirándulás is kiemelkedő volt - 49 fő jelölt ennyi napot. Az idegenvezetői munkám során én is azt tapasztaltam, hogy a „Határtalanul” programban résztvevők általában 5 napot, vagy annál kevesebb időt töltenek Kárpátalján. Nagyon ritka az a csoport, aki egy hétre vagy annál hosszabb időre érkezik.

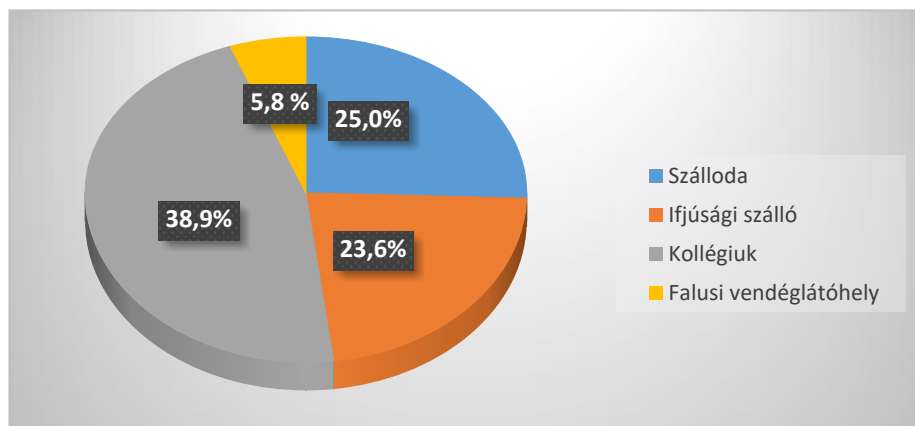
A kutatásban résztvevők 96,8%-a csillagtúra szerűen látogatta meg Kárpátalja különböző látnivalóit, tehát egy szálláshelyet vettek igénybe. Csupán 3,2%-k választotta azt a válaszlehetőséget, hogy körutazáson vettek részt, melynek során Kárpátalján több szállást is igénybe vettek.

A kérdőívészés következtében az is kiderült, hogy a „Határtalanul” program résztvevői mely településeken szálltak meg, milyen szálláshelyeket, illetve étkezési lehetőségeket vettek igénybe kárpátaljai tartózkodásuk során. A válaszadók több mint fele Nagydobronyban (65 fő) és Beregszászon (61 fő) választott szálláshelyet, a további említésre érdemes helyek között szerepelt Karácspfalva (32 fő), Makkosjánosi (19 fő) és Mezőkaszony (17 fő). Az említett településeken belül pedig kollégiumot (38,9%) (Beregszász, Karácspfalva), szállodát (Beregszász, Makkosjánosi) (25,0%), valamint ifjúsági- és turisztaszállót (23,6%) (Nagydobrony) vettek leginkább igénybe Kárpátalján a program résztvevői. Az említett

szállástípusok, különösen a kollégium, illetve az ifjúsági- és turistaszálló az ifjúsági turizmus legkedveltebb, legjellemzőbb szálláshelyeinek számítanak. Ezeken kívül jóval kisebb arányban, de előfordult panzió (7,2%) és falusi vendéglátóhely (5,8%) (Mezőkaszony, Nagydobrony) is a választott szálláshelyek között (18. ábra).

Véleményem szerint jó lenne, ha az iskolások nagyobb arányban választanák a falusi szálláshelyeket kárpátaljai tartózkodásuk során, mert azt az élményt nem adja vissza egy kollégium, egy szálloda sem, amit egy falusi vendéglátó magyar családnál kapnak a diákok Kárpátalján. Itt betekintést nyerhetnek a falusi életbe és igazi hazai ízeket kóstolhatnak meg. Észrevételeim szerint sokan életükben nem láttak még tehéncsordát vagy lovas szekeret, amivel a falusi vendéglátóhelyeken vagy egyes falvakban lehet találkozni. Szerintem egy városi gyereknek ez egy életre szóló élmény lehet. Ezen túlmenően pedig a falusi szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák nagyban hozzájárulnának a kárpátaljai magyar családok megélhetésének javításához.

18. ábra: Az adatközlők által választott szálláshelyek

Forrás: Saját szerkesztés

Az utazás során a tanárok és diákok leggyakrabban a szálláshelyen (68,0%) étkeztek. Ezen kívül az étkezésre különféle kombinációban adták meg a válaszokat az adatközlők: voltak, akik étteremben és a szálláshelyen (16,5%), illetve akik csak étteremben (10,5%), valamint a szálláshelyen és gyorsbüfében (5,0%) is étkeztek. Kárpátalján, a legtöbb szálláshelyen van lehetőség az étkezésre legyen az kollégium, ifjúsági szálló vagy falusi szálláshely. A szállodákhoz és panziókhoz a legtöbbször étterem is tartozik, így a megkérdezettek válaszaik teljesen logikusnak és valószínűnek mondhatóak.

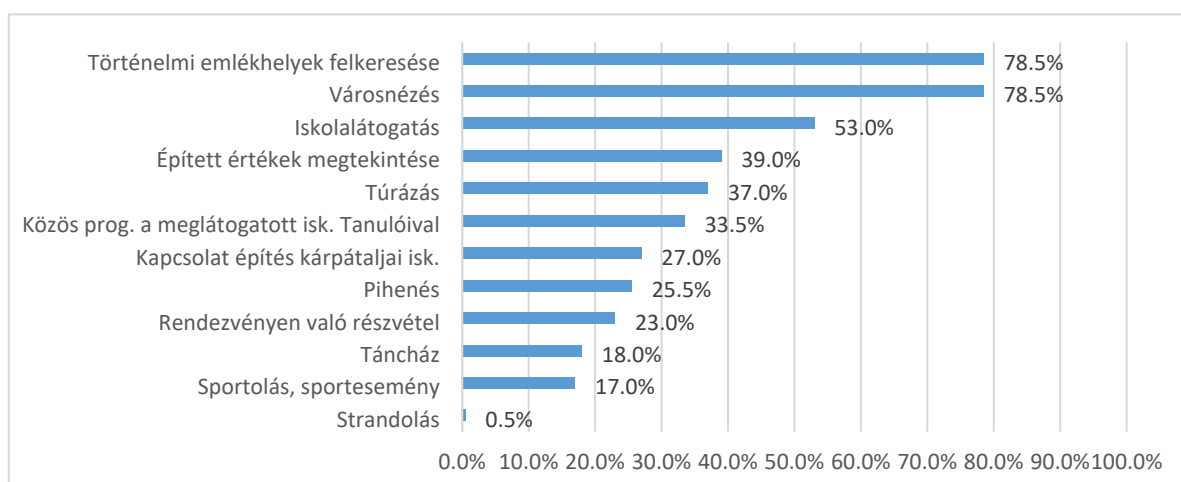
Ismeretes, hogy egész Ukrajnában, így Kárpátalján is rosszak az útviszonyok, ezért megkérdeztem az adatközlőktől, hogy milyen közlekedési eszközt vettek igénybe az itt

tartózkodásuk során. A válaszadók 90,5%-a magyarországi autóbust vett igénybe és csupán 5,0%-k válaszolta azt, hogy ukrainai magánvállalkozó autóbussaival járták be a környéket, valamint 9,5%-uk a vonat és ukrán autóbusz kombinációját használta. A gyakorlat azt mutatja, hogy sokszor jobb és olcsóbb is lenne egy helyi autóbust, helyi sofőrrel igénybe venni, aki jobban ismeri az utakat és az útviszonyokat Kárpátalján.

5.2.4. Programok, szolgáltatások

Az iskolák – mint kiderült – kész tervekkel, programokkal érkeznek Kárpátaljára. Ezért megkérdezésre került, hogy milyen tevékenységeket végeztek, illetve programokon vettek részt itt tartózkodásuk során. A kérdőívben 15 válaszlehetőség volt feltüntetve, ahol több választ is megjelölhettek. A 19. ábrán láthatjuk, hogy különböző tevékenységeket végeztek az itt töltött idő alatt az adatközlők. Az is kiderült, hogy 78,5%-k (144 diák és 13 tanár) vett részt városnézésen, továbbá történelmi emlékhelyeket kerestek fel, ami szerves része a programnak. Az ide érkező iskolás diákok és tanáraik fontosnak tartják a kapcsolatépítést a kárpátaljai iskolákkal, éppen ezért szerepel a tevékenységek listájának a 3. (53,0%) helyén az iskolalátogatás. Az itt töltött idő alatt színes programokkal is kedveskednek az ide érkező gyerekeknek, ilyen például a táncház (18,0%), és különböző sporteseményeken való részvétel (17,0) a kárpátaljai diákokkal együtt. Véleményem szerint az ide érkező magyarországi diákok szeretnek ezeken a rendezvényeken részt venni, mert ez egy jó lehetőség arra, hogy megtanuljanak csapatban dolgozni és ezáltal új barátokra tehetnek szert, új ismeretségeket köthetnek. Ami kissé negatívumként szolgál, hogy a tevékenységek között a 19. ábrán a táncház és a sportesemények az utolsó között szerepelnek, ami arra enged következtetni, hogy a szabadidős tevékenységekre nagyobb hangsúlyt kell fordítani a program megszervezésekor.

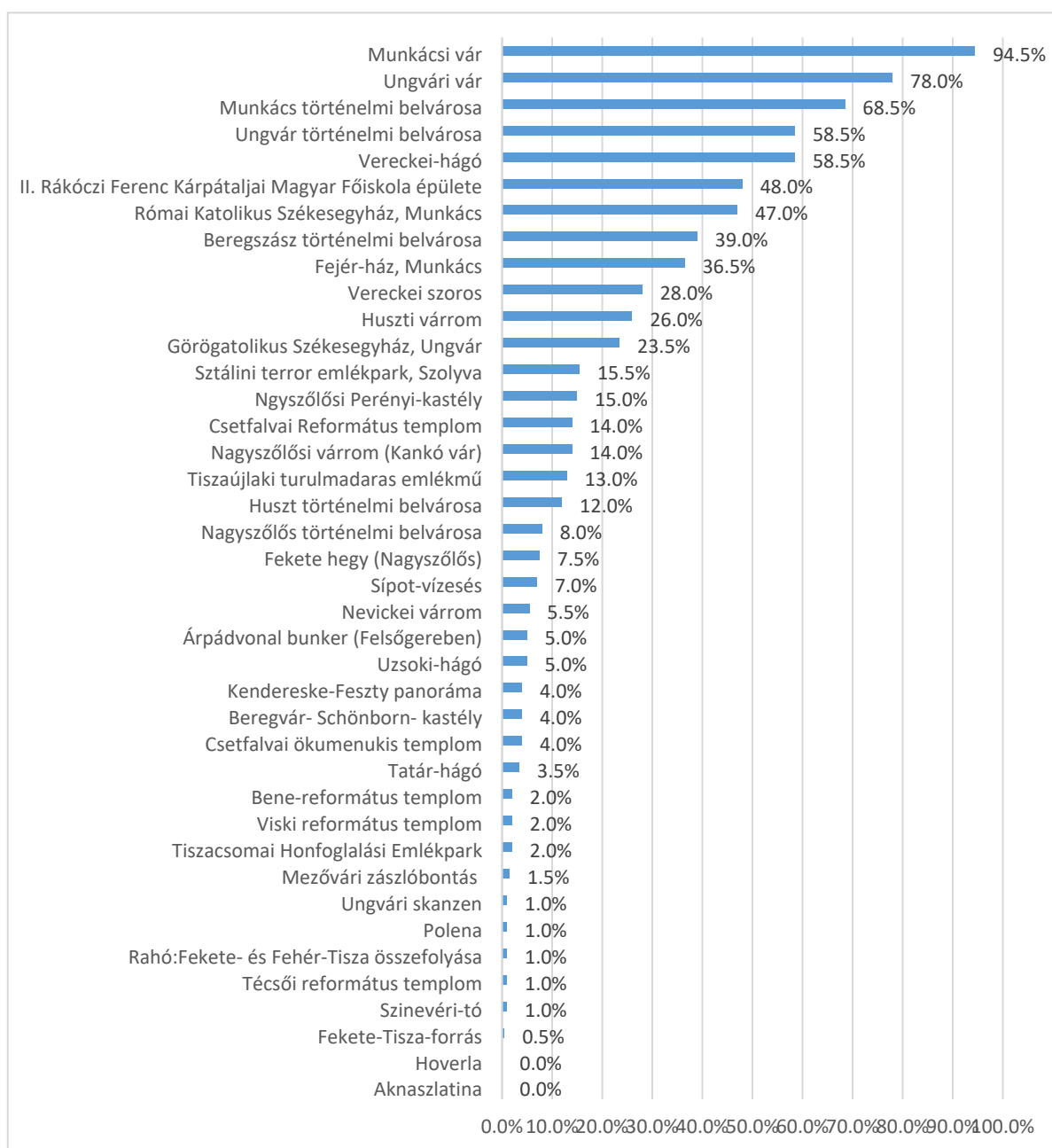
19. ábra: Tevékenységek a Kárpátalján töltött idő alatt

Forrás: Saját szerkesztés

Arra is kíváncsiak voltunk, hogy mely idegenforgalmi látnivalókat nézték meg Kárpátalján az adatközlők. A felsorolt 35 látnivaló közül, a legtöbben a munkácsi- (94,5%) és ungvári várat (78,0%), Munkács (68,5%) és Ungvár (58,5%) történelmi belvárosait, illetve a Vereckei-hágót (58,5%), vagyis a magyarsághoz, a magyar történelem ikonikus és fontos eseményeihez köthető emlékhelyeket látogatták meg a kérdőívet kitöltő személyek (20. ábra). Annak ellenére, hogy a válaszadók többségének szálláshelye Beregszászon, vagy Beregszászhoz közeli településen volt található, kevesen említették meg a kárpátaljai magyarság központjának számító Beregszász történelmi belvárosát (39,0%), vagy a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolát (48,0%) a látnivalók között. Ettől függetlenül úgy gondolom, hogy a jelen kutatásban legnagyobb arányban említett látnivalók többsége megegyezik a Magyarországról érkező turisták tipikus kárpátaljai zarándokhelyeivel. A látnivalók említési aránya alapján azt a következtetést lehet levonni, hogy a természeti látnivalókra (Hoverla (0,0%), Szinevéri-tó (1,0%), Sipot-vízesés (7,0%), Fekete- és Fehér-Tisza összefolyása (1,0%)) kevesebb figyelmet fordítanak a programszervezők, mint az épített örökségre. Az épített örökségen belül pedig egyes helyeket, – mint például a sztálini terror áldozatainak emléket állító Szolvai Emlékpark, a viski-, huszti- vagy csetfalvai református templomok, illetve a huszti- és nevickei várromok – méltatlanul elhanyagolnak. A jövőre nézve arra lehet javaslatot tenni, hogy a kirándulások keretében, akár tematikus tanulmányi utakat kidolgozva, az utóbb említett természeti és épített objektumokat jobban építsék bele a programokba, ezáltal színesebbé és széleskörűbbé téve azokat.

20. ábra: Az adatközlők által felkeresett idegenforgalmi látnivalók Kárpátalján

Forrás: Saját szerkesztés

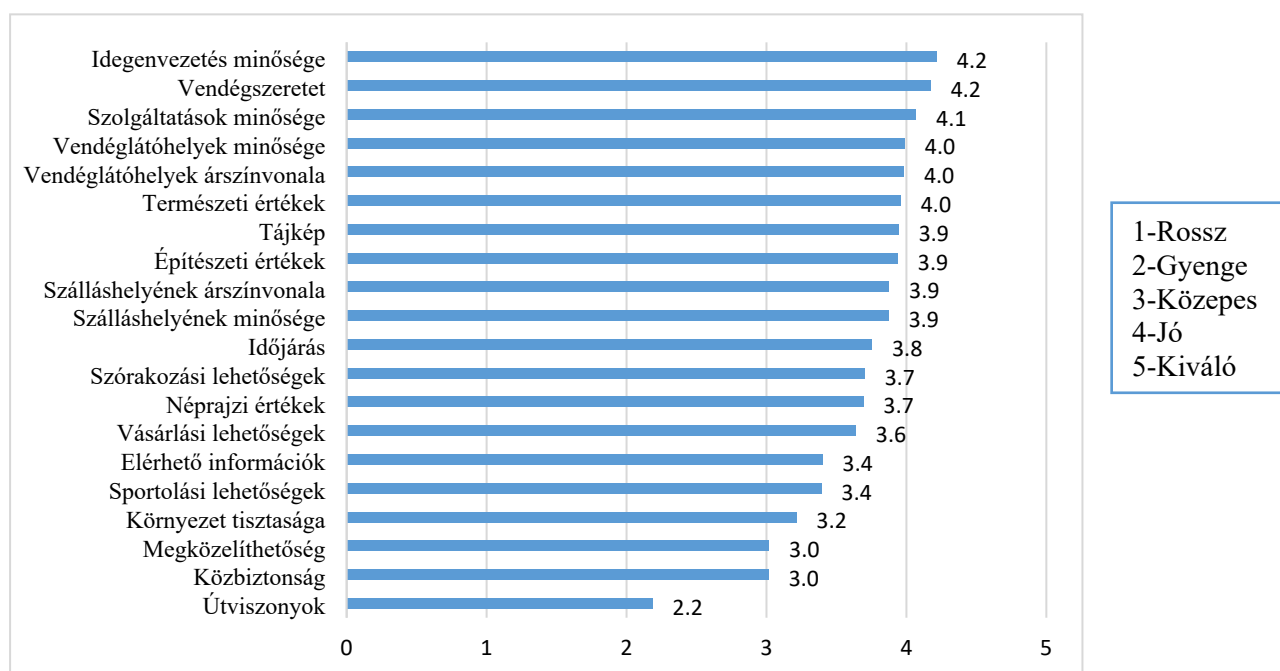
Kutatásom következő vizsgált területe, hogy a program résztvevői az itt tartózkodás alatt igényelnek-e idegenvezetőt, vagy sem. Ezt a döntést a csoport mindig közösen hozza meg. Ezért megkérdeztem, hogy a kárpátaljai kirándulás során igénybe vettek-e helyi idegenvezetőt, s ha igen, milyen indokkal? A válaszadók 98,0%-a vett igénybe idegenvezetőt és 2% pedig nem. A döntésük indoklása gyanánt a következő néhány választ emelném ki:

- *„A hely- és történelmi ismeretek, a könnyebb tájékozódás érdekében.”*
- *„Szükség volt rá, nem tudtunk volna kommunikálni, illetve a helyi érdekességeket se tudtuk volna megtalálni.”*
- *„Nem akartunk eltévedni.”*
- *„Így többet tudhattunk meg a történelmi háttéréről egy-egy látnivalónak.”*
- *„A kísérőtanár nem ismerte Kárpátalját, tehát jobbnak láttuk, ha idegenvezetővel tesszük meg a kirándulásokat.”*

Az idegenvezető választás indoklására a tanárok 25,0%-a és a diákok 14,1 %-a adott választ. A válaszokat összesítve az figyelhető meg, hogy a terület ismeretlensége, a tájékozódási nehézségek és a nyelvi korlátok miatt tartottak igényt idegenvezetőre a Kárpátaljára érkező iskolás csoportok. Az idegenvezetői munkám során arra is volt példa, hogy az ide érkező gyerekek készülnek fel egy-egy nevezetességből és az idegenvezető után ők is mondtak pár szót az adott helyszínről. Ez azért is jó, mert az ide érkező diákoknak van egy minimális tudásuk az adott nevezetességről, és jobban berögzül nekik a helyszín.

Megkértük a résztvevőket, hogy az itt töltött idő alatt értékeljék Kárpátalja adottságait és az igénybe vett szolgáltatásokat, amit egy 1-től 5-ig terjedő liker-skálán lehetett pontozni (21. ábra), ahol az 1 a rossz, az 5 pedig a kiváló értékelést jelentette. Az 21. ábrán megfigyelhetjük, hogy a válaszok többsége a közepes érték fölött helyezkedik el, ezt pozitívként lehet értékelni. A legtöbben az idegenvezetés minőségével (4,2%), a vendégszeretettel (4,2%), a szolgáltatások minőségével (4,1 %) és a természeti értékekkel voltak megelégedve. Fontos számunkra, hogy az ide érkező csoportokat megfelelő szakember várja, aki nem csak a felnőttek, de a gyerekek nyelvén is ért. Mivel az idegenvezetés minősége kérdés kapta a legpozitívabb visszajelzést, ezért ez arra enged következtetni, hogy jó szakemberek kezében vannak a csoportok. A legkevésbé az útviszonyakkal (2,2%), a helyszínek megközelíthetőségével (3,0%), a közbiztonsággal (3,0%) és a környezet tisztaságával (3,2%) akadtak gondok. Ebből kifolyólag egyik kategóriát sem értékelték a válaszadók kiválóra, amit azt jelenti, hogy van még hová fejlődni Kárpátaljának és a kárpátaljai turizmusnak.

21. ábra: Az adatkozlők által kipróbált szolgáltatások értékelése

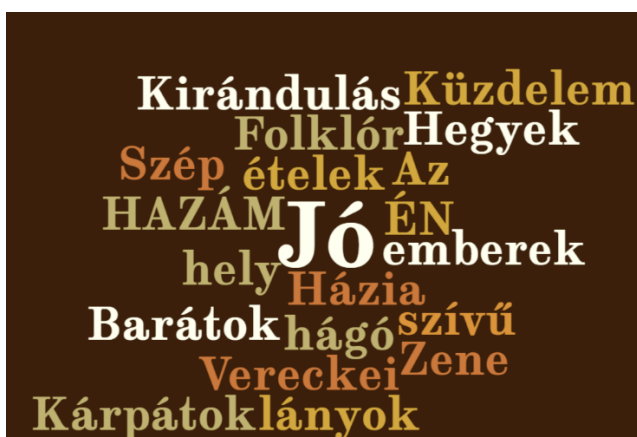
Forrás: Saját szerkesztés

5.2.5. Az adatkozlők Kárpátaljával kapcsolatos attitűd vizsgálata

A felmérés adatai alapján megállapítottam, hogy a válaszadók csupán 13,0%-a (23 diák és 3 tanár) járt Kárpátalján a „Határtalanul” program általi osztálykirándulás előtt. Mivel számítottam erre a válaszra, ezért a kérdőívben feltettem azt a kérdést is, hogy milyen ismereteik voltak Kárpátaljáról az utazás előtt. Kiderült, hogy 84 embernek semmi ismerete nem volt, 57 ember azt válaszolta, hogy nem túl sok, 59 ember pedig azt, hogy amit az iskolában tanult. A tanárok többsége (15-ből 9) ez utóbbi kategóriába tartozott. Amint a válaszokból kiderült, és amit az idegenvezetők is gyakran tapasztalnak, az ide érkezőknek sajnos nem sok fogalmuk van arról, hogy mi is történt 1920. június 4-én. Sokan nincsenek tisztába azzal, hogy Kárpátalján élnek magyarok, és hogy ők hogyan is kerültek ide. Ezért is jó ez a program, mert sokan itt hallanak először Trianonról, és ismerkednek meg az itteni magyarok helyzetével.

Kíváncsi voltam arra is, hogy a kárpátaljai kirándulás, az itt eltöltött idő után mi jut eszükbe a „Kárpátalja” szó hallatán. Erre a kérdésre összesen 80 adatkozlő válaszolt (68 diák és 12 tanár). Az összesített válaszokat a 22. ábra szófelhője szemlélteti. Az adatok alapján az ábrára tiszta pozitív jelentésű szó és kifejezés, illetve a természeti adottságokhoz köthető szavak (hegyek, Kárpátok, hágó stb.) kerültek.

22. ábra: Mi jut eszébe a „Kárpátalja,” szó hallatán

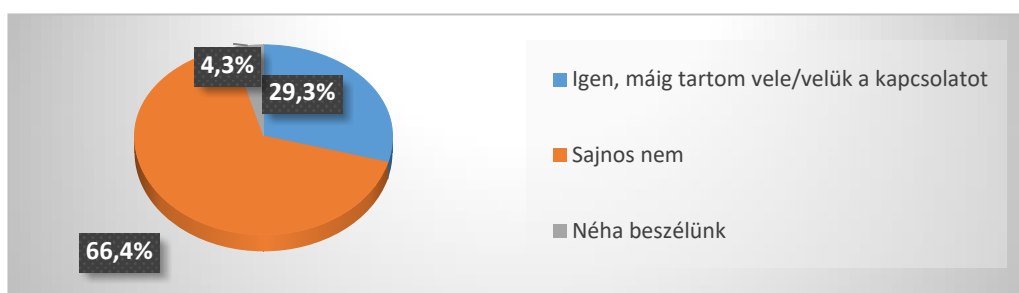

Forrás: Saját szerkesztés

Ki szeretném emelni egy diák választát, ami itt a szöveghőben nem szerepel: „*Én Kárpátaljáról nem tudtam sok mindent, míg a program keretében nem érkeztem meg oda. Az idegenvezetőnk bekapcsolt a buszban egy zenét, amit meg is tanultunk, nekem ezek a sorok ugranak be, ha Kárpátaljára gondolok...Ő nem panaszkodik, csak tűr csendesen, várja, hogy hazája keblén megpihenhessen, annyi év után is szorítja fegyverét, Kárpátalja őrzi még az ősi Vereckét...*” Köszönöm!”

A „Határtalanul” programnak nem csak az a célja, hogy a határon túli magyar területekre érkező iskolák jobban megismerjék az adott országot, hanem az is, hogy kapcsolatokat építsenek ki az ott élő emberekkel. Ezért különböző programokat is szerveznek: iskolalátogatások, táncházak, különböző sportprogramok, ahol együtt tudnak játszani, szórakozni, ismerkedni az adott iskola diákjaival. A kérdőívben rákérdeztem tehát arra is, hogy a kárpátaljai kirándulás alatt tettek-e szert új barátokra, ismerősökre a magyarországi diákok, tanárok? Erre a kérdésre 140 válasz érkezett, melyeket a 23. ábra szemléltet.

23. ábra: Tettek-e szert új barátokra?

Forrás: Saját szerkesztés

A válaszadók 66,4%-a (93 ember) sajnos nem tett szert új barátokra az itt tartózkodása alatt, viszont 29,3% (41 ember) máig tartja az itteni barátokkal, ismerősökkel a kapcsolatot. A megkérdezettek 4,3%-a (6 ember) ritkán, de beszél az itteni ismerősökkel. Én úgy gondolom, hogy ezek az adatok jónak mondhatóak, mert nem minden ember egyformán tud megnyílni és barátkozni egy számára addig ismeretlen emberrel.

Kutatásom és a program egyik fő célja a résztvevők élményszerzésével kapcsolatos. Ez nagyon fontos, ezért a továbbiakban arra is kerestem a választ, hogy milyen élménnyel térnek haza Kárpátaljáról a programban résztvevők. Ezt a részt két kérdéskörre bontottam és megkérdeztem, hogy az itt tartózkodás során melyek voltak a legkellemesebb és a legkellemetlenebb élményeik? Mivel ez nem kötelező kérdésként volt megjelölve a kérdőívben, ezért összesen 88 darab válasz érkezett, amelyből 44 pozitív és 44 negatív volt. A többször ismétlődő válaszok a 2. táblázatban olvashatóak. Látható, hogy sok a kellemes élmény, ami szebbé tette az itt tartózkodásukat és örömmel gondolnak vissza egy jó beszélgetésre, egy közös sport programra, vagy akár egy látványosságra is. De olvashatjuk, hogy volt kellemetlen élményben is részük, ami köszönhető a rossz infrastruktúrának, a nem megfelelő higiéniának és a társadalmi különbségeknek is. A válaszadók reálisan ítélték meg a negatívumokat, hiszen ezekkel a problémákkal szinte mindennap lehet sajnos találkozni Kárpátalján.

2. táblázat: Legkellemesebb és a legkellemetlenebb élmények

<i>Legkellemesebb élmények</i>	<i>Legkellemetlenebb élmények</i>
1. Beszélgetés az ottlakókkal.	1. Az utazás.
2. Munkácsi vár.	2. Kevés mosdóhasználati lehetőség.
3. Sok látnivaló. Vendégszeretet. Kiváló túrázások. Kedves emberek megismerése.	3. Nagyon rosszak az utak, és sokszor hosszú sorok alakultak ki a félpályás útlezárások miatt.
4. Tanulóink éneke a Vereckei-empléműnél.	4. Sok volt a szegény.
5. Focizás az ottani gyerekekkel.	5. Nem olyan volt az ivóvíz, mint Magyarországon, higiénia szintje kicsit alacsony.
6. Mikor együtt énekeltünk a buszon.	6. Kényelmetlen volt az autóbusz.
7. Új barátokat szereztem	7. Nem volt elég idő mosdózásra.
8. A történelem kézzelfogható és átható élménye és a csodálatos természet.	8. Túlzsúfolt programok.
9. Kirándulások	

Forrás: Saját szerkesztés

Arra a kérdésünkre, hogy milyen benyomásokat szerzett kárpátaljai tartózkodása során 80 ember azt válaszolta, hogy biztosan visszatér Kárpátaljára, 98 ember lehetőség szerint visszajönne és 22 ember pedig azt válaszolta, hogy egy látogatás elég volt. Én úgy gondolom, hogy jóval több tudással tértek haza a kutatáshoz adatokat szolgáltató személyek, mint amivel Kárpátaljára érkeztek. Sokaknak teljesen más véleménye lett az itteni emberekről, helyzetről. Ezen kívül a szándék a visszatérésre a többség részéről teljesen pozitívnak értékelhető.

Megszerettük volna tudni, hogy miben volt hiányérzetük az itt tartózkodás alatt ezért megkértük őket, hogy írják le véleményüket és nevezzék meg azokat a hiányosságokat, amelyek kellemesebbé tették volna az itt tartózkodást. A válaszadók több mint a fele (109 személy) a rossz infrastruktúrára és a közlekedési/információs táblák hiányára panaszkodott, ami a 21. ábrán is jól látható hiszen ott is „gyenge„ kategóriát kapta meg. A programról és annak összeállításáról is vélekedtek, 29 személy úgy gondolja, hogy a program túlszűfolttsága miatt kevesebb szabad programjuk volt, ennek következtében kevés vásárlási lehetőségük is és az állandó utazástól/sétálástól a nap végére kimerültek. 25 személy a szálláshely nem tetszéséről, az ételek monotonitásáról és az internetes hálózat hiányáról számolt be, ami könnyebbé tette volna a kommunikációt vagy a tájékozódást az itt töltött idő alatt. A kommunális ellátással is akadtak gondok a 15 személy a rossz vízellátásról és annak ihatatlanságáról számolt be és további 13-om személy az illemhelyek hiányáról volt negatív véleménnyel. Azonban 9 válaszadónak csupán csak annyi volt problémája, hogy szerettek volna több időt eltölteni Kárpátalján. Véleményem szerint az ide látogatók nagyon jól átlátják a helyzetet és annak a negatív hozatalát. Az infrastruktúra hiányával mi itt élő emberek is sajnos nap mint nap találkozunk, de mivel állami kézben van ezért mi ebbe nem szólhatunk bele, viszont a programok összeállításában, a szálláshelyek kiválasztásában és a kényelmi feltételek megteremtésében nagy szerepünk van és ezeknek a vélemények tudatában, bizakodva nézve a jövő felé, felkészülve tudjuk majd várni az ide érkező turistákat.

5.2.6. A „Határtalanul” programmal való elégedettség

A „Határtalanul” programnak nem kevés anyagi vonzata van, melynek döntő részét (utazás, szállás, étkezés, programok) állami támogatásból finanszírozzák. Vannak azonban olyan költségek, melyeket a programban részt vevő személyeknek kell biztosítani. Ezért megkérdeztük az adatközlőktől, hogy milyen arányban kellett családjuknak anyagilag hozzájárulni ehhez az utazáshoz? A válaszokból megállapítható, hogy erre a kérdésre a tanulók többsége (82 diák) ugyan olyan választ adott, mint a tanárok (11 fő) nagytöbbsége,

vagyis a 10%-os önköltséget jelölték meg (3. táblázat). A diákok 36,8%-a nem tudott erre a kérdésre válaszolni.

3. táblázat: A család anyagi hozzájárulása az utazáshoz

Anyagi hozzájárulás mértéke	Diák	Tanár
10%-ban	82	11
20%-ban	23	-
30%-ban	9	2
50%-ban	3	1
Nem tudom	68	1

Forrás: Saját szerkesztés

Arra a kérdésre viszont, hogy összességében mennyire volt kielégítő a kárpátaljai utazás állami (anyagi) támogatása, a válaszadók határozottan pozitív válaszokat adtak. Erre a kérdésre egy 1-től 5-ig terjedő liker-skálán kellett az adatközlőknek választ adniuk, ahol a válaszadók legnagyobb arányban az „5”-ös (64,0%) és „4”-es (32,5%) számokat választották, vagyis részben vagy teljesen kielégítőnek ítélték a program állami anyagi támogatását.

Nagy szerepe és jelentősége van egy utazásnál a szervező személyének. Feltettük tehát azt a kérdést is, hogy mit gondolnak ki szervezte meg az utazást. Erre a kérdésre a válaszadók többsége (41,7%) egyáltalán nem tudta a választ. A többi válasz alapján az az eredmény született, hogy az iskola igazgatósága (26,4%) szervezi ezeket az utakat, illetve 22,2 %-a az osztályfőnökre szavazott, valamint 4,9%-a úgy gondolja, hogy más iskolai alkalmazott. Ezen kívül 4,9% szerint az utat egy magyar utazási iroda szervezi. Ezekből a százalékokból ki szeretném emelni a tanárok választát, ugyanis ők a gyerekekkel ellentétben pontosan tudják, hogy kik szervezték meg a „Határtalan” program keretében az utazást: a 15 tanárból 11 választotta az osztályfőnök opciót, 4 pedig az igazgatóságot. A Kárpátaljára érkező tanárok elmondása alapján az osztályfőnökök szervezik az utat és a programok összeállításában kér segítséget az igazgatóságtól, vagy más tanártól, aki már járt Kárpátalján. A program azonban csak akkor válik véglegessé, ha azt az igazgató jóváhagyta.

Az utazás megszervezésével és lebonyolításával a válaszadók meg voltak elégedve, ugyanis a liker-skála alapján a pozitív véleményüknek adtak hangot, amikor ismét az „5”-ös (58,5%) és „4”-es (39,0%) számokat jelölték a legtöbben.

Utolsó kérdésünkkel egy átfogó képet szeretnénk volna kapni, hogy összességében sikeresnek ítélik-e a „Határtalanul” programot. A válaszok nagyon megleptek, mert eddig

minden kérdésre különböző válaszok érkeztek - kivéve itt. A 200 emberből 199 sikeresnek ítéli a programot. A program sikerességét 34 ember pozitív hangvételű véleménye bizonyítja. A válaszokból kiderült, hogy 16 személynek ez egy felejthetetlen élmény volt és sok új ismeretre tett szert. Tízen különösen jónak találták, hogy új, eddig számukra ismeretlen helyeket látogathattak meg, ezzel is bővítve tudásukat. Továbbá 5 személy elmondta, hogy számára azért volt jó ez a program, mert megismerkedhetett a kárpátaljai diákokkal és tanárokkal és ezáltal új barátokra tett szert. Három személy pedig úgy vélte, hogy a program sikeressége abba rejlett, hogy rájöttek arra, hogy az itt élő emberekben mennyire ott van a küzdés a magyar kultúra megtartásáért, amit ők magyarországi magyarként hajlamosak elfelejteni.

Én úgy gondolom, mint ahogy Potápi Árpád János Nemzetpolitikáért felelős államtitkár, aki egyik beszédében elmondta, hogy ez egy óriási eredmény, mert ezek a gyerekek felnőttként akár 50-60 évesen is vissza fognak emlékezni ezekre az utazásokra és a saját családjukat is el fogják ide hozni. A legfontosabb pedig, hogy a nemzetnek olyan erős kötelékei alakuljanak ki, amit soha, semmilyen módon nem lehet elválni.

6. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A kutatás során kapott eredmények által egy átfogó kép született a Kárpátaljára irányuló „Határtalanul” programról és a benne rejlő turisztikai lehetőségekről. A kutatómunka alapján a következő tényeket, következtetéseket és javaslatokat fogalmazhatjuk meg:

4. táblázat: A „Határtalanul” program főbb eredményei, következtetési és javaslatai

Kutatott kategóriák	Eredmények	Következtetések, javaslatok
<i>A „Határtalanul” program résztvevői</i>	A „Határtalanul” program 2010-ben kezdődött el, ami hamar népszerűvé vált az iskolás diákok körében. Ezt mi sem bizonyítja jobban, minthogy 2015-re az utazók száma elérte a 49756 ezer főt.	A résztvevők számának növekedése a költségvetés növekedésével magyarázható. A legfrissebb adatok alapján 2019-re elérte a 3000 millió Ft-os költségvetést a program.
<i>Az utazás időszaka</i>	A „Határtalanul” programban van egy őszi és egy tavaszi utazási lehetőség. Az utazások általában vagy az iskolakezdés első két hónapjában, vagy a tanév végén, az utolsó 2 hónapban valósultak meg.	A legtöbb válaszadó a májusi (58 fő) és júniusi (63 fő) hónapokban utazott a program keretében. Ebből arra lehet következtetni, hogy az iskolák a tavaszi utazásokat előnyben részesítik és a tanév végéhez közeledve a „Határtalanul” egy jó programlehetőséget, osztálykirándulást kínál a diákok és osztályfőnökök részére.

<p><i>Szálláshely típusa és vendégéjszakák száma</i></p>	<p>A legtöbben (135 ember) 4 napot töltenek Kárpátalján. A legnépszerűbb szálláshelyek a kollégiumok (38,9%), szállodák (25,0%), valamint ifjúsági- és turistaszállók (23,6%) voltak.</p>	<p>A kapott eredmény többnyire megegyezik az ifjúsági turizmus által igénybe vett szálláshelytípusokkal. Kárpátalja esetében talán érdemesebb lenne a falusi szálláshelyek igénybevételére is nagyobb figyelmet fordítani a program keretében, ugyanis ezzel a kárpátaljai magyar lakosságot is tudná közvetve támogatni a magyar állam.</p>
<p><i>Étkezés helye, típusa</i></p>	<p>Az utazás során a tanárok és diákok leggyakrabban a szálláshelyen (68,0%) étkeztek.</p>	<p>Ez a résztvevőknek kényelmi szemponttól is kiváló, hiszen a szállás és étkezés egy helyen bonyolódik le Kárpátalján. A legtöbb szálláshelyen van lehetőség az étkezésre - legyen az kollégium, ifjúsági szálló, vagy falusi szálláshely. A szállodákhoz és panziókhöz pedig a legtöbbször étterem is tartozik.</p>
<p><i>Közlekedési eszközök</i></p>	<p>A válaszadók 90,5%-a magyarországi autóbust vett igénybe és csupán 5,0%-k választotta azt az opciót, hogy ukrán autóbusszal járták be a környéket, valamint 9,5%-k a vonat és ukrán autóbusz kombinációját használta.</p>	<p>A gyakorlat azt mutatja, hogy sokszor jobb és olcsóbb is lenne egy helyi autóbust, helyi sofőrrel igénybe venni, aki jobban ismeri az útviszonyokat Kárpátalján. A vendégek azonban azért tartják célszerűnek a saját,</p>

		magyarországi autóbusszokkal való közlekedést, mert annak költségeivel nekik könnyebb elszámolni a pályázat lezárása alkalmával.
<i>Idegenvezető szükségessége</i>	A válaszadók 98,0%-a vett igénybe idegenvezetőt.	A terület ismeretlensége, a tájékozódási nehézségek és a nyelvi korlátok miatt tartottak igényt idegenvezetőre a Kárpátaljára érkező iskolás csoportok.
<i>Meglátogatott turisztikai objektumok</i>	Az említések alapján kiemelt helyet foglal el a munkácsi és ungvári vár a meglátogatott turisztikai objektumok között, viszont a Vereckei-hágó a kutatási eredmények alapján csak az 5. helyen szerepel.	A látnivalók említési aránya alapján azt a következtetést lehet levonni, hogy a természeti látnivalókra kevesebb figyelmet fordítanak a programszervezők, mint az épített örökségre, ezért érdemes lenne nagyobb figyelmet fordítani a természeti értékekre a későbbiekben.
<i>Tevékenységek változatossága</i>	Az itt töltött idő alatt az adatközlők 78,5%-a végzett városnézést és történelmi emlékhelyek felkeresését, ami szerves része a programnak, de például táncházban (18,0%) és különböző sporteseményeken való részvétel (17,0) alacsony.	Általában aktív tevékenységekkel a fiatal korosztály előszeretettel foglalkozik. Pont ezek a tevékenységek kerülnek háttérbe a kárpátaljai programok során. A jövőben tehát a szabadidős tevékenységekre nagyobb hangsúlyt kellene fordítani a programok

		megszervezésekor.
<i>Pozitív/Negatív vélemények</i>	Sok kellemes élményben volt részük a válaszadóknak, ami szebbé tette az itt tartózkodásukat és örömmel gondolnak vissza egy jó beszélgetésre, egy közös programra, vagy akár egy látványosságra is. Sajnos volt negatív oldala is a kirándulásoknak, hiszen a legtöbb panasz a rossz infrastruktúrára, a nem megfelelő higiénára és a társadalmi különbségekre érkezett.	A pozitívumokat mindig jó visszahallani. A negatívumok viszont arra engednek következtetni, hogy van még hová fejlődni Kárpátaljának és a kárpátaljai turizmusnak.
<i>Benyomások a Kárpátalján töltött időről</i>	80 embernek nagyon jók a benyomásai és biztosan visszatér Kárpátaljára, 98 ember lehetőség szerint visszajönne és 22 ember pedig azt válaszolta, hogy egy látogatás elég volt.	Én úgy gondolom, hogy jóval több tudással tértek haza a kutatáshoz adatokat szolgáltató személyek, mint amivel Kárpátaljára érkeztek. Sokaknak teljesen más véleménye lett a kárpátaljai emberekről, helyzetről. Ezen kívül a szándék a visszatérésre a többség részéről teljesen pozitívnak értékelhető.

Forrás: Saját szerksztés

Az eredmények alapján elmondható, hogy a programnak van jövője Kárpátalján. Éppen ezért a következtetéseket alapul véve készítettem egy 4 napos programtervet, amellyel meglátásom szerint még színesebbé, vonzóbbá, érdekesebbé lehetne tenni a Kárpátaljára látogató diákok számára az itt töltött időt. A 4 napos programterv további célja, hogy javítsa a kárpátaljára irányuló „Határtalanul” program turisztikai lehetőségeit az interaktivitás révén. A programterv a következő:

Barangolás Kárpátalján őseink nyomában

Részletes programtervezet

4 nap / 3 éj

Érkezés: 2023.05.23.

Szolgáltató: Verecke Tour Turisztikai Ügynökség

Tel: +380995186231, +380507453457,

e-mail: verecke7@gmail.com, baloghencso41@gmail.com

Szállás: Mezőgecse-falusi vendéglátás keretében

Ellátás: félpanzió (szállás reggelivel és vacsorával)

Határátkelés: Záhony-Csap

Programot készítette: Balog Henrietta

1. nap
Útvonal: Csap – Ungvár – Nagydobrony – Mezőgecse
Napi megtett távolság: kb. 116 km

10.00- Határátlépés

10.00-10.30- Utazás Ungvárra.

10.30-12.00- Ungvári vár megtekintése (a Drugeth család történetének megismerése, a várkertben található turulszobor megtekintése, Árpád-házi I. Szent István király koronájának (másolat) megtekintése, a kínzókamra titkainak megismerése, ajándéktárgyak vásárlása, *technikai szünet*).

12.00-13.00- Ungvári Szabadtéri Néprajzi múzeum bebarangolása.

13.15-14.20- Ungvár belvárosának megismerése (Gyalogtúránk során megtekintjük a Görög Katolikus Székesegyházat és Püspöki palotát, a Korona szállót, az ungvári lámpagyújtogató „Kolja” bácsi szobrát és Európa leghosszabb hársfasorjánál is elsétálunk).

14.20-15.00- Utazás a Nagydobronyi Népművészeti Tanodába.

15.00-17.00- A gyerekek kipróbálhatják szakértők segítségével a pokrócszövés különböző technikáit, megtanulhatnak kemencés rétest sütni, végül pedig elfogyaszthatják az elkészült réteseket. Ezt követően a Tanoda diákjaival együtt megtanulhatnak pár lépést a híres dobronyi néptáncból.

17.00-18.30- Utazás a szálláshelyre (Mezőgecse).

19.00- Vacsora a szálláson.

2. nap
Útvonal: Mezőgecse– Beregszász – Munkács – Szolyva – Vereckei-hágó – Felsőgereben – Mezőgecse
Napi megtett távolság: kb. 260–280 km

7.00-8.00- Reggeli.

8.00-8.45- Indulás Munkácsra, első megálló a Munkácsi vár.

8.45-11.00- Munkácsi vár játékos megtekintése.

Az idegenvezetés során megismerkedünk a várral és annak kiállítási tárgyaival. Ezt követően a gyerekeket két csoportra osztjuk. Mindkét csapat kap egy-egy térképet a vár alaprajzáról, amelyen fel van tüntetve a várban található egy-két szobor, emléktábla stb. A csapatok feladata, hogy a térkép segítségével megkeressék ezeket és egy képet készítsenek vele, ami lehet egy selfie is. Fontos: a képen minden csapattagnak rajta kell lennie, az a csapat nyer, aki gyorsabban teljesíti a feladatot! A nyertes csapat jutalomban részesül. A játék végén egy rövid *technikai szünetet* is beiktatunk.

11.00-11.40- Munkács – Szolyva (megálló: a sztálini rezsim magyar áldozatainak emlékére létrehozott szolyvai emlékparkban emlékezünk őseinkre).

11.40-12.30- Mielőtt az idegenvezető bemutatja a szolyvai emlékparkot a gyerekek kapnak egy feladatot. A feladat előtt elmondjuk, hogy egy marhaszállító vagon területe kb. 24 m² lehetett. A feladatban a diákoknak ki kell számolniuk, hogy egy 4 m² -es területen hány ember állhatott a több napon át tartó szállítás alatt. Kapnak egy 4 m² -es méretre szabott textilanyagot, amire a vállalkozó szellemű diákok közül annyi főnek kell ráállni, amilyen

értéket kaptak (16 fő) a feladatszámítás során. Ezen 10 percig állva maradnak, és így hallgatják végig az előadást, minimálisan átérezve azt, miket élhettek át a lagerekbe szállított férfiak a marhavagonokban.

12:30-14.00- Szolyva – Vereckei-hágó.

14.00-15.00- A Vereckei Emlékmű-története, jelentősége, szimbóluma. Koszorúzás! Ezt követően a helyszínen a kijelölt területen piknikezünk le, ahol mindenki elfogyaszthatja az úticsomagját (*technikai szünet*).

15.00-16.00- Vereckei-hágó – Felsőgereben.

16.00-17.00- Árpád-vonal bunkere (Felsőgereben) a II. világháború magyar erődrendszerének megtekintése.

17.00-19.00- Utazás a szállásra (Mezőgecse).

19.30- Vacsora a szálláson.

3. nap
Útvonal: Mezőgecse – Csetfalva – Tiszaújlak – Szinevéri-tó – Nagyszőlős – Mezőgecse
Napi megtett távolság: kb. 302 km+20 km

7.00-8.00- Reggeli.

8.00-8.20- Mezőgecse – Csetfalva (utazás).

8.20-9.10- Megtekintjük a középkori református templomot

9.10-9.20- Csetfalva – Tiszaújlak (utazás).

9.20-10.00- Megtekintjük a Turul emlékművet, ami a Rákóczi-szabadságharc első nyertes ütközetének állít emléket. Itt egy QR kódot (2. számú melléklet) fog feltartani az idegenvezető, amit a telefonon kellesz beolvasni, aki gyorsabban beolvassa és a benne lévő kérdésre pontos választ ad, az jutalomban részesül.

10.00-12.30- Tiszaújlak – Szinevéri-tó (utazás).

12.45-14.30- Megérkezés a Szinevéri-tóhoz, az idegenvezetői bemutatja a Szinevéri Nemzeti Parkot és magát a tavat. Ezt követően játékra kerül sor. A gyerekeket nemenként csoportra osztjuk, és fiúk-lányok közötti versenyt rendezünk. Megnézzük, hogy 10 perc alatt, melyik csapat tud a tó közelében több, különböző növényt fotózni. A nyertes csapat a nap végén jutalomban részesül.

A programot követően egy *technikai szünetre* kerül sor, ahol mindenki elfogyaszthatja az úticsomagját és ajándéktárgyakat is lesz idő vásárolni.

14.30-17.00- Indulás Nagyszőlőstre (utazás).

17.00-17.30- Kankó várrom megtekintése (itt gyönyörű kilátás tárul elénk). Ezt követően autóbusból megnézzük a Perényi-kastélyt, ami az egykori Ugocsa vármegye székhelyének egyik legszebb és legnevezetesebb épülete.

17.40-19.00- Nagyszőlős – Mezőgecs (utazás).

20.00- Vacsora a szálláson.

20.00-22.00- Táncház élő zenés mulatsággal (a jó hangulatért és a talpalávalóért a Kokas Banda és táncosai felelősek).

4. nap
Útvonal: Mezőgecs – Beregszász – Asztély határátkelő
Napi megtett távolság: kb. 18 km

9.00-10.00- Reggeli.

10.00-10.15- Mezőgecs – Beregszász (utazás).

10.15-12.00- Beregszászi interaktív városnézés, avagy *Ismerd meg játékosan Beregszászt!*

A diákoknak 2 csapatban kell mozogniuk és úgy is kell gondolkodniuk. Kapnak egy térképet (3. számú melléklet), amelyen Beregszász látnivalói vannak feltüntetve megállónként, és kapnak egy lapot, amire pár instrukció lesz feltüntetve (4. számú melléklet) az adott megállókkal kapcsolatban. Minden megállónál a 4. számú melléklet segítségével egy személyt kell keresni, aki további információkat fog elmondani a diákoknak, ezt követően minden megállónál egy feladat várja a diákokat, amit teljesíteni kell. Ehhez egyes helyeken szükség lesz a telefonra is és arra, hogy letöltsenek egy QR-kód olvasót. A csoporttal fog tartani egy kísérő (lehet ez akár az idegenvezető/tanár), aki figyelemmel fogja kísérni a játékokat és megakadályozza az esetleges csalásokat. A kísérő nem segíthet semmiben! A játék időre megy. Az győz, aki minél gyorsabban, pontosabban teljesíti a feladatot és ér be a célba. A program lebonyolításában a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola turizmus szakos hallgatói segíthetnek, vagy a főiskolán működő Rákóczi-tours segítségével bonyolítható le.

12.00-13.00- Szabadprogram a városban (*technikai szünet*)

13.00-13.15- Beregszász – Asztély (megérkezés az Asztély–Beregsurány határátkelőhöz, búcsú a csoporttól és határátlépés).

A jövőre nézve, arra lehet még javaslatot tenni, hogy a kirándulások keretében, akár tematikus tanulmányi utak (pl. *Rákócziak nyomában Kárpátalján*) kidolgozása révén kapjanak nagyobb szerepet Kárpátalja természeti értékei és kevésbé látogatott épített objektumai, illetve a programszervezők fektessenek nagyobb hangsúlyt a több aktivitást igénylő tevékenységekre is, amikor a programokat összeállítják a „Határtalanul” program keretében érkező diákoknak.

ÖSSZEFOGLALÁS

Kutatásom témájául *A „Határtalanul” programban rejlő turisztikai lehetőségek vizsgálata Kárpátalján* választottam. Kárpátalja földrajzi helyzete előnyösnek mondható, hiszen Ukrajna nyugati kapuja, amely négy országgal is határos. Kiemelt értéként tekinthetünk az ember és a természet alkotta vonzerőkre, ami kiváló lehetőségeket kínálnak a Kárpátaljára vágyók számára. Az ide látogató turisták megtekinthetik Kárpátalja számos látványosságait és a falusi turizmus keretein belül bekapcsolódhatnak a mindennapi életbe, ami persze sok felejthetetlen élménnyel párosul. Épp ezért került jelenlegi kutatásom központjába Kárpátalja turisztikai desztinációi és az ide érkezők magyarországi diákok kárpátaljai utazásának vizsgálata a „Határtalanul” program keretében. A tanulmány elkészítése során primer és szekunder módszerek kerültek alkalmazásra.

A munkám szekunder kutatása során arra a következtetésre jutottam, hogy a „Határtalanul” program 2010 és 2019 között jelentős technikai fejlődést ért el, amely számottevő változásnak tekinthető, az idő rövidségét tekintve. A kezdeti 201 milliós költségvetés megközelítőleg 3 milliárd forintra növekedett 2019-re és ennek következtében az utazók száma megközelíthette a 65 ezret, amely rendkívül számottevő.

A költségvetés és ezáltal a diáklétszám is 2012 és 2013 között enyhén visszaesett, azonban ez nem volt olyan jelentős, hogy hátráltatni tudja a program folytatását, és bár kisebb költségvetésből, mégis közel hasonló mennyiségű diák utazhatott a Kárpát-medence különböző pontjaira ismereteinek bővítése céljából. A legjelentősebb növekedés 2013-tól 2016-ig volt megfigyelhető, ugyanis a költségvetés megnégyszereződött és ez a diáklétszám határozott növekedését is eredményezte. A következő ugrásszerű változás 2017 és 2018 között történt, amikor is csaknem 1 milliárd forinttal nőtt meg a „Határtalanul” program költségvetése. Mivel pontos adatok nincsenek ebből az időszakból a diákok számát illetően, így csak becsléssel próbáltam meghatározni az utazók számát, amely megközelítőleg 70 - 75 ezer diákot jelenthet. A másik elképzelés, hogy az ebben az időszakban pályázó diákok sokkal jobb szállást és ellátást vettek igénybe, vagy több napot tölthettek el a választott célterületen, mint előző társaik az egy főre jutó kitölt kerethatárnak köszönhetően.

Munkám primer kutatása során a „Határtalanul” program keretében a 2020 előtti programokban résztvevő magyarországi diákok és tanáraik kárpátaljai utazásainak vizsgálatát végeztem el online kérdőívezéssel. Összesen 200 kérdőívet sikerült összegyűjteni, amelyből 185 volt a diák és 15 a tanár. A kutatásban résztvevő személyek Magyarország 42

településéről kerültek ki. 17 különböző iskolából, különböző számú adatközlő töltötte ki a kérdőívet.

A válaszok feldolgozását követően megtudtam, hogy az adatközlők legtöbben Hajdú-Bihar megyéből érkeztek Kárpátaljára a „Határtalanul” program keretében. A felmérésből az is kiderült, hogy a legtöbb válaszadó 2019-ben vett részt kárpátaljai utazáson és a megkérdezettek 87,0%-a „Határtalanul” programban elnyert utazás előtt még nem járt Kárpátalján. A válaszadók 45%-a „Határtalanul” program általános iskolai, 31,5%-a a gimnáziumi és 23,5%-a pedig a középiskolai alprogramban vett részt. A kutatásban résztvevők 96,8%-a csillagtúra szerűen látogatta meg Kárpátalja különböző látnivalóit, tehát egy szálláshelyet vettek igénybe. Csupán 3,2%-uk választotta azt a válaszlehetőséget, hogy körutazáson vettek részt, melynek során Kárpátalján több szállást is igénybe vettek. Továbbá kiderült, hogy Kárpátalján a leggyakrabban kollégiumot (38,9%), szállodát (25,0%), valamint ifjúsági- és turistaszállót (23,6%) vettek igénybe szálláshelyként. Az ott töltött idő átlagosan 4-5 nap volt és az étkezés is leggyakrabban a szálláshelyen történt. Kiderült, hogy 78,5%-uk (144 diák és 13 tanár) végzett városnézést, természeti látnivalók megtekintését és történelmi emlékhelyek felkeresését, ami szerves része a programnak. A kárpátaljai látnivalókat saját magyarországi autóbusszikkal, de helyi idegenvezetővel keresik fel. A helyi idegenvezetőt a terület ismeretlensége, a tájékozódási nehézségek és a nyelvi korlátok miatt tartották igényt. Kiderült, hogy a legtöbben az idegenvezetés minőségével a vendégszeretettel, és a szolgáltatásokkal voltak megelégedve, viszont az útviszonyakkal és a helyszínek nehéz megközelíthetősége negatívumként szolgált számukra.

Megtudtuk, hogy az utazás megszervezésével és lebonyolításával amit az osztályfőnök szervez meg az igazgatóság segítségével a válaszadók meg voltak elégedve, illetve az utazás állami (anyagi) támogatásról is határozottan pozitív válaszokat adtak.

Végül kiderült, hogy az itt töltött idő alatt új barátságok is szövődtek és elmondták, hogy többségük (80 ember) visszatérne Kárpátaljára.

Számomra ez a munka nagyon érdekes volt, úgy a kutatási mint az elméleti része, mert azzal foglalkozhattam, ami valóban érdekel és közel áll hozzám. Sok pozitív visszajelzést, emléket kaptam a kérdőívek feldolgozása közben. Remélem a közeljövőben, a háború befejezését követően visszatérnek Kárpátaljára a turisták és a „Határtalanul” program résztvevői is felkeresik majd ismét vidékünket, s akkor folytathatom kutatásomat ebben a témakörben, mert a személyes kérdőívezéssel még több információt lehet begyűjteni. Ettől függetlenül úgy gondolom, hogy a bemutatott eredmények hordoznak önmagukban annyi hasznos információt a fiatalok utazásával foglalkozó akár magyarországi, akár kárpátaljai

szervezők, vendéglátók, idegenvezetők részére, hogy a jövőben tartalmasabbá, jobbá tegyék az utazásokat.

РЕЗІЮМЕ

Тема моєї роботи: вивчення туристичних можливостей, закладених у програмі «Határtalanul». Причин для вибору теми було декілька. По-перше, як екскурсовод-початківець, протягом двох років до епідемії COVID-19 я контактувала зі шкільними групами, які брали участь у програмі «Határtalanul», та під час подорожей я намагалася ознайомити їх із визначними пам'ятками Закарпаття, побутом, звичаями та традиціями. По-друге, я вибрала тему з особистої мотивації, бо коли я вперше взяла участь у програмі, тоді ще будучи студенткою, я помітила, я помітила, що ця програма дає можливість дітям, які навчаються в угорських школах та студентам Карпатського басейну пізнати власну спадщину та пройти шляхом своїх предків.

Метою мого дослідження було надати детальне уявлення про роботу самої програми, її цілі, щорічну зміну кількості учасників, розробку річного бюджету; зібрати інформацію та дані про подорожі, потреби та інтереси учнів, які відвідували Закарпаття в попередні роки в рамках програми «Határtalanul». Крім того, вважаю важливим дослідити, яке було їхнє ставлення до Закарпаття перед та після подорожей, щоб у майбутньому ми змогли організувати ще більш цікаві та змістовні подорожі для дітей.

Важливо звернути увагу на програму «Határtalanul», оскільки з огляду на нинішню політичну ситуацію, основною метою програми було розширення знань угорської молоді та підтримання почуття національної ідентичності через освітні поїздки. Крім того, не можна нехтувати другорядною метою, яка полягає в тому, що ці поїздки збільшили туристичний потік до краю, а отже, і доходи в прикордонних угорських районах, таких як Закарпаття.

При підготовці дослідження були використані первинні та вторинні методи. Під час вторинного дослідження, я прийшла до висновку, що програма «Határtalanul» досягла значного технічного прогресу в період з 2010 по 2019 рік, що можна вважати значною зміною за короткий термін. Початковий бюджет у 201 мільйон форинтів зріс приблизно до 3 мільярдів форинтів до 2019 року, і в результаті кількість учасників може наблизитися до 65 000, що є надзвичайно значущим.

З 2012 по 2013 рік бюджет, а отже й кількість студентів дещо зменшився, але це не було настільки значним, щоб відкласти продовження програми, і незважаючи на менший бюджет, кількість студентів, які змогли подорожувати різними частинами Карпатського басейну, була майже такою ж. Найбільш істотне зростання

спостерігалось з 2013 по 2016 рік, оскільки бюджет збільшився в чотири рази, що призвело до певного збільшення кількості студентів. Наступний стрибок відбувся між 2017 і 2018 роками, коли бюджет програми «Határtalanul» збільшився майже на 1 млрд форинтів. Оскільки точних даних про кількість студентів з цього періоду немає, я лише спробувала визначити кількість (приблизно від 70 до 75 тисяч студентів). Інша ідея полягає в тому, що студенти, які подавали документи протягом цього періоду, насолоджувалися набагато кращим проживанням та доглядом, або проводили більше днів у вибраному для них місцевості, ніж їхні попередні однолітки, через розширений ліміт на одну особу.

У ході первинного дослідження своєї роботи, я провела онлайн-опитування угорських студентів та їхніх викладачів, які брали участь у подорожах та різних програмах до 2020 року в програмі «Határtalanul». Всього було зібрано 200 анкет, з яких 185 студентів і 15 викладачів. У дослідженні брали участь особи з 42 населених пунктів Угорщини. Анкету заповнила різна кількість респондентів із 17 різних шкіл.

Опрацювавши відповіді, я з'ясувала, що в рамках програми «Határtalanul» більшість респондентів приїхали на Закарпаття з Гайду-Бігар меде (область). З опитування також виявилось, що більшість респондентів в рамках програми брали участь у поїздки на Закарпаття у 2019 році, і відомо, що з 87,0% перед тим ще ніколи не відвідували Закарпаття. 45% респондентів брали участь у програмі «Határtalanul» у початковій школі, 31,5% у гімназії та 23,5% у програмі для середніх шкіл. 96,8% учасників дослідження відвідували різні визначні місця Закарпаття як зірковий тур, тому скористалися тільки одним житлом. Лише 3,2% з них вирішили взяти участь у круїзі, під час якого вони використали більше місць проживання. Крім того, виявилось, що на Закарпатті найбільше використовували гуртожитки (38,9%), готелі (25,0%) молодіжні та туристичні хостели (23,6%). Час перебування там становив в середньому 4-5 днів, а харчування найчастіше проводили в закладі. Виявилось, що 78,5% з них (144 учні та 13 викладачів) відвідували визначні пам'ятки, природні пам'ятки та історичні місця, що є невід'ємною частиною програми.

Пам'ятки Закарпаття відвідують з власним угорським автобусом, але з місцевим гідом. Місцевого гйда запрошують через невідомість місцевості, складність навігації та мовні обмеження. Виявилось, що більшість людей задоволені якістю екскурсорова, гостинністю та послугами, але стан доріг та важкодоступність місць послужили їм негативом. Ми з'ясували, що респонденти залишилися задоволеними організацією та проведенням подорожей, яку організовує класний керівник за

допомогою ради, а також дали однозначно позитивні відповіді щодо державної (фінансової) підтримки поїздки. Також виявилось, що за час перебування на Закарпатті зав'язалися нові дружні стосунки і, що більшість із респондентів (80 осіб) планує повернутися на Закарпаття.

Для мене ця робота була дуже цікавою як в дослідницькій, так і в теоретичній частині, тому що я змогла розібратися з тим, що мене дійсно цікавить і є близьким для мене. Під час обробки анкет, ми отримали багато позитивних відгуків. Сподіваюся, що найближчим часом, після закінчення війни, туристи повернуться на Закарпаття і учасники програми «Hátártalanul» знову відвідають наш край, і тоді я зможу продовжити дослідження по цій темі. Я вважаю, що представлені результати дають достатньо корисної інформації для організаторів, підприємств громадського харчування та екскурсиводів, які займаються подорожами молоді в Угорщині та на Закарпатті.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Berghauer S. 2012: A turizmus mint kitörési pont Kárpátalján, PhD értekezés, Pécs, pp. 36-38.
2. Berghauer S. - Nagy O. 2013: Ökoturisztikai lehetőségek Kárpátalján pdf, pp. 201-203.
3. Berghauer S. - Csizmár S. - Horváth Z. - Kaszinec O. - Kész B. - Kész M. - Kovács E. - Marosi A. - Mester A. - Molnár L. - Nagy S. - Nedbál K. - Popovics B. - Tarpai J. -Varjú Z. 2021: Kárpátalja magyar szemmel. Shark Kft. Beregszász-Ungvár, pp. 436-459.
4. Bodnár L. 2005: Az idegenforgalom hazai és nemzetközi vonatkozásai. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 382 p.
5. Fodor Gy. 2019: Kárpátalja általános jellemzése. In: Berghauer S.- Sass E. (szerk): Kárpátaljai Magyar Turisztikai Tanács-Beregszász, pp. 12-69.
6. Gönczy S. 2009. Földrajzi viszonyok, domborzat. In: Baranyi B. (szerk.): Kárpátalja. MTA Regionális Kutatások Központja, Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest, pp. 108–118.
7. Jancsik A. 2010: Az ifjúsági turizmus fejlesztési stratégiája. Pannon Egyetem Turizmus Tanszék, Veszprém, 126 p.
8. Kljáp M. - Sándor F. - Palkó Gy. 2013: A turizmus korszerű válfajai. Kijev, pp. 171–174.
9. Komáromi I. 2009: Az ifjúsági turizmus korosztályos motivációkutatásának eredményei és fejlesztési lehetőségei a Kárpátok Interrégióban, PhD értekezési tézisei, Pécs, 27 p.
10. Kovács S. 2003: Kárpátalja térképe. 1:250 000. 2. kiadás Dimap Bt. Budapest.
11. Michalkó G. 2007: A turizmuselmélet alapjai. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár 224 p.
12. Michalkó G. - Rátz T. - Keszeg R. 2016: A határokon átívelő tanulmányi kirándulások szerepe a nemzetépítésben: A „Határtalanul!” program társadalomföldrajzi vizsgálata, Nyíregyházi Főiskola, Nyíregyháza – Szerencs. pp. 37-47.
13. Molnár J. 2009: Éghajlati viszonyok. Vízrajzi adottságok. In: Baranyi B. (szerk.): Kárpátalja. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs–Budapest, pp. 123–140.
14. Sass E. 2009: Kárpátalja Ukrajna turizmusában betöltött szerepének vizsgálata. In: Szónoky Ancsin G. (szerk): Magyarok a Kárpát medencében. Tudományos nemzetközi konferencia. Szeged, CD-Rom, pp. 465–476.
15. Szuhányi Gy. 2005: Kárpátalja víztartalékának jellemzése. PhD értekezési tézisei, Földműveléstani és Területfejlesztési Tanszék, Debrecen, 277 p.

16. Tarpai J. 2013: Természeti és társadalmi erőforrások szerepe Kárpátalja turizmusfejlesztésében és hatása a területfejlesztésre. PhD értekezés, Pécs, 181 p.

Internetes források

17. www.bgazrt.hu/hatartalanul/bemutakozas/a_hatartalanul_program/: A „Határtalanul” program hivatalos oldalának bemutatkozó lapja, Letöltés ideje: 2021.02.04
18. www.hatartalanul.hu: A „Határtalanul” program hivatalos oldala, Letöltés ideje: 2021.02.05.
19. <https://www.kormany.hu/download/3/78/>: A „Határtalanul” pályázati kiírása a 2018-as évre:, Letöltés ideje, 2021.10.22.
20. <https://bgazrt.hu/figyelem/>: A „Határtalanul” 2019 program felfüggesztése, Letöltés ideje: 2022.03.25.
21. <https://hatartalanul.net/2019/>: A miniszterelnökség nempzetspolitikai államtitkárságának, Letöltés ideje: 2021.03.12.
22. <https://tudasbazis.sulinet.hu/termeszeti-vonzerok/foldrajzi-helyzet/2022/>: A természeti vonzerők, Letöltés ideje: 2022.02.01
23. <https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/szakkepzes/vendeglatasidegenforgalom/idegenforgalom-vendeglatas/a-vonzerok/termeszeti-vonzerok/>: A vonzerők, Letöltés ideje: 2022.02.12
24. <https://hu.euronews.com/2020/03/11/a-who-vilagjarvannya-nyilvanitotta-a-koronavirust/>: A WHO világjárvánnyá nyilvánította a koronavírust, Letöltés ideje: 2022.04.12.
25. <https://bgazrt.hu/>: Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt, Letöltés ideje: 2021.09.01.
26. <http://www.wesselenyiiskola.hu/enter/2016/11/09/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/>: Emberi Erőforrás Minisztériuma, Letöltés ideje: 2021.02.16.
27. http://www.emet.gov.hu/hatter_1/hatartalanul: Emberi Erőforrás Támogatáskezelő, Letöltés ideje: 2021.09.11.
28. https://emet.gov.hu/app/uploads/2020/10/hat_17_01_tanulmanyi_kirandulas_hetedikese_knek_20170306-2.pdf/, 2022: „Határtalanul” program Tanulmányi kirándulás hetedikeseinek, Letöltés ideje: 2022.03.012.
29. www.hatartalanul.hu: „Határtalanul” Letöltés ideje: 2021.04.22.
30. http://www.emet.gov.hu/hatter_1/hatartalanul_/2019/: „Határtalanul” ügyfélszolgálat, Letöltés ideje: 2021.10.21.

31. <https://hodinkaintezet.uz.ua/>: Hodinka Antal Nyelvészeti központ, Letöltés ideje: 2022.20.01.
32. https://karpatalja_vizesesei: Kárpátalja vízesései, Letöltés ideje: 2022.02.02.
33. <https://karpatalja.ma/karpatalja/kozelet/decentralizacio-karpataljan/>: Decentralizáció Kárpátalján, Letöltés ideje: 2022.02.01
34. <https://kmmi.org.ua/cikkek/hirek/karpataljai-nevezetesség-is-felkerult-a-legnepszerubb-latnivalok-listajara>: Kárpátalja nevezetességei, Letöltés ideje: 2022.01.03.
35. <https://napipalyazat.hu/>: Pályázati hírek, Letöltés ideje: 2020.04.08.
36. <http://paprikawellness.com.ua/sipot-vizeses>: Sipot vízesés, Letöltés ideje 2022.02.02.
37. <https://tudasbazis.hu/termeszeti-vonzerok/>: Természeti vonzerők, Letöltés ideje: 2022.01.13.
38. <https://www.facebook.com/laszlo.vezsdel>: Vezsdel L. 2020- Munkácsi vár (fotó a várról) , Letöltés ideje: 2022.02.29.
39. <https://docs.google.com/forms/>: Határtalanul Kárpátalján- Google Űrlap, Letöltési ideje: 2022.01.02.

ÁBRÁK ÉS TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. ábra: Kárpátalja közigazgatási felosztása a decentralizáció előtt és után.....	10
2. ábra: A Fekete- és a Fehér-Tisza összefolyása Rahónál.....	12
3. ábra: Mukácsi vár	14
4. ábra: Építő munkálatok a nevickei várnál	15
5. ábra: Vereckei honfoglalási emlékmű	15
6. ábra: Kárpátalja nemzeti parkjai és rezervátumai.....	17
7. ábra: Sipot vízesés	18
8. ábra: Az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő logója	23
9. ábra: A Bethlen Gábor Alapkezelő ZRT. logója	23
10. ábra: A „Határtalanul” program logója	23
11. ábra: A „Határtalanul” program költségvetési változásai a 2010-2019-es időszakban.....	26
12. ábra: A „Határtalanul” programban résztvevők számának változása.....	27
13. ábra: Az adatközlők kor szerinti eloszlása	32
14. ábra: Az adatközlők területi megoszlása.....	34
15. ábra: A „Határtalanul” program keretében melyik évben vett részt kárpátaljai utazáson? ..	34
16. ábra: Az adatközlők Kárpátalján kívüli egyéb utazásai, amelyek szintén a „Határtalanul” program keretében valósultak meg	35
17. ábra: Az utazás megvalósulásának időpontja	36
18. ábra: Az adatközlők által választott szálláshelyek	37
19. ábra: Tevékenységek a Kárpátalján töltött idő alatt	38
20. ábra: Az adatközlők által felkeresett idegenforgalmi látnivalók Kárpátalján	40
21. ábra: Az adatközlők által kipróbált szolgáltatások értékelése	42
22. ábra: Mi jut eszébe a „Kárpátalja,” szó hallatán	43
23. ábra: Tettek-e szert új barátokra?	43
1. táblázat: Az adatközlők iskolák szerinti megoszlása.....	33
2. táblázat: Legkellemesebb és a legkellemetlenebb élmények	44
3. táblázat: A család anyagi hozzájárulása az utazáshoz.....	46
4. táblázat: A „Határtalanul” program főbb eredményei, következtetései és javaslatai.....	48

NYILATKOZAT

Alulírott, Balog Henrietta turizmus szakos hallgató, kijelentem, hogy a dolgozatomat a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán, a Földtudományi és Turizmus Tanszéken készítettem, turizmus diploma megszerzése céljából.

Kijelentem, hogy a dolgozatot más szakon korábban nem védtem meg, saját munkám eredménye, és csak a hivatkozott forrásokat (szakirodalom, eszközök stb.) használtam fel.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatomat a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola könyvtárában a kölcsönözhető könyvek között helyezik el.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Ezúton szeretnék köszönetet mondani témavezetőmnek, Dr. Sass Enikőnek, aki szakértelmével, hasznos tanácsaival, lelkiismeretes munkájával, soha meg nem szűnő türelmével, segítőkészségével, irányította a munkámat. A konzultációk során nélkülözhetetlen tudásával segítséget nyújtott szakdolgozatom elkészüléséhez, valamint átsegített az elmúlt évek nehézségein.

Köszönettel tartozom továbbá szüleimnek és a testvéreimnek, akik nélkül ez a szakdolgozat nem jöhetett volna létre. Köszönöm nekik, hogy tanulmányaim során imádkozó szívvel, türelemmel és megértéssel voltak felém és minden helyzetben mellettem álltak.

Hálás vagyok páromnak, Lászlónak, hogy főiskolás éveim során végtelen szeretettel és kitartással volt felém, támogatta céljaim elérését és hasznos tanácsaival, valamint segítségével hozzájárult a dolgozat elkészítéséhez.

Végül, de nem utolsó sorban szeretném hálásan megköszönni a magyarországi tanároknak és diákoknak a kérdőívek kitöltése során tanúsított türelmet és a belém vetett bizalmukat.

Hálásan köszönöm mindenkinek!

MELLÉKLET

1. számú melléklet: A „Határtalanul” program felmérését szolgáló kérdőív mintája

Kérdőív

Tisztelt válaszadó! Az alábbi kérdőívvel a A „Határtalanul” programban rejlő turisztikai lehetőségek vizsgálatát végzem Kárpátalján. Kérem, hogy válaszaival segítsen pontosabb képet kapni az utazás jellemzőiről, a programokról, valamint személyes igényeiről, benyomásairól. Köszönöm megtisztelő együttműködését!

1. Az ön neme:*

- Nő
- Férfi

2. Az ön kora:*

3. Kísérő tanárként vagy tanulóként vett részt a kárpátaljai utazáson?*

- Kísérő tanár
- Tanuló

4. A Határtalanul program melyik utazási alprogramjában vett részt kárpátaljai utazása során?*

- Általános iskola
- Középiskola
- Gimnázium

5. A Határtalanul program keretében melyik évben vett részt kárpátaljai utazáson?*

☐ 2010	☐ 2016
☐ 2011	☐ 2017
☐ 2012	☐ 2018
☐ 2013	☐ 2019
☐ 2014	☐ 2020
☐ 2015	

6. A Határtalanul program keretében Kárpátalján kívül utazott-e más határon túli magyar területre? Ha igen, hová utazott és melyik évben?*

7. Az év melyik hónapjában valósult meg a kárpátaljai utazás?*

- Január Február Március Április Május Június
 Július Augusztus Szeptember Október November December

8. Mely településről (lakhely) érkezett?*

9. Mely iskolából érkezett?*

10. Járt már Kárpátalján a Határtalanul programban elnyert utazás előtt?*

- Igen
 Nem

11. Hány napot töltött összesen Kárpátalján a Határtalanul programban elnyert utazás során?*

12. Milyen típusú volt az utazás?

- csillagtúra (egy szálláshelyről látogatták meg Kárpátalja több, ismertebb pontját)
 körutazás 1 (több szálláshelyet vettek igénybe Kárpátalján)
 körutazás 2 (több szálláshelyet vettek igénybe és Kárpátalja csak része volt az utazásnak)
 Egyéb _____

13. Milyen szálláshelyet vett igénybe?*

- Szálloda
 Panzió
 Turistaszállás

- Ifjúsági szálló
- Kollégium
- Üdülőház
- Kemping
- Falusi vendéglátóhely
- Egyéb _____

14. Melyik településen/-ken volt a szálláshelye? (Nevezze meg a települést/-eket)*

15. Hol étkezett kárpátaljai tartózkodása során? (Több válasz is megjelölhető!)*

- Étterem
- Szálláshelyen
- Büfé/gyorsétkező
- Egyéb _____

16. Milyen közlekedési eszközt használt kárpátaljai utazása során? (Több válasz is megjelölhető)*

- Vonat
- Vonat és ukrainai autóbusz
- Magyarországi autóbusz
- Egyéb _____

17. Milyen tevékenységet végzett, illetve programokon vett részt Kárpátalján? (Több válasz is megjelölhető!)*

- Iskolalátogatás
- Közös program a meglátogatott iskola tanulóival
- Kapcsolat építés valamely kárpátaljai iskolával
- Rendezvényen való részvétel
- Természeti látnivalók megtekintése
- Törtnelmi emlékhelyek felkeresése
- Építészeti értékek megtekintése
- Városnézés
- Túrázás

- Sportolás, sportesemény
 - Táncház
 - Pihenés
 - Egyéb _____
-

18. Mely idegenforgalmi látnivalókat nézett meg Kárpátalján? (Több válasz is lehetséges!)*

- Munkács történelmi belvárosa
- Munkácsi vár
- Római Katolikus Székesegyház, Munkács
- Fejér-ház, Munkács
- Ungvár történelmi belvárosa
- Ungvári vár
- Görögkatolikus Székesegyház, Ungvár
- Huszt történelmi belvárosa
- Huszti várrom
- Nagyszőlős történelmi belvárosa
- Nayszólósi várrom (Kankó vár)
- Nagyszőlősi Perényi-kastély
- Fekete-hegy (Nagyszőlős)
- Beregszász történelmi belvárosa
- II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola épülete
- Vereckei-hágó
- Vereckei szoros
- Uzsoki-hágó
- Tatár-hágó
- Nevickei várrom
- Sztálini terror emlékpark, Szolyva
- Csetfalvai Református templom
- Csetfalvai ökumenikus templom
- Tecsői református templom
- Viski református templom
- Tiszaújlaki turulmadaras emlékmű
- Tiszacsomai Honfoglalási Emlékpark

- Fekete-Tisza-forrás
- Rahó: Fekete- és Fehér-Tisza összefolyása
- Aknaszlatina
- Polena
- Sípot-vízesés
- Szinevéri-tó
- Hoverla
- Egyéb _____

19. A kárpátaljai kirándulás során igénybe vettek-e helyi idegenvezetőt?*

- Igen
- Nem

20. Indokolja meg választát!

21. Értékelje Kárpátalja adottságait, illetve az Ön által igénybe vett szolgáltatásokat!*

	Rossz	Gyenge	Közepes	Jó	Kiváló	Nem tudom
Időjárás						
Tájkép						
Környezet tisztasága						
Természeti értékek						
Építészeti értékek						
Néprajzi értékek						
Szórakozási lehetőségek						
Vásárlási lehetőségek						
Elérhető információk						
Sportolási lehetőségek						
Megközelíthetőség						
Útviszonyok						
Közbiztonság						
Szálláshelyének minősége						
Szálláshelyének árszínvonala						

Vendéglátóhelyek minősége						
Vendéglátóhelyek árszínvonala						
Vendégszeretet						
Szolgáltatások minősége						
Idegenvezetés minősége						

22. Milyen benyomásokat szerzett kárpátaljai tartózkodása során?*

- Nagyon jókat, biztosan visszajövök
- Jókat, lehetőség szerint visszajövök
- Egy látogatás elég volt
- Benyomásaim nem voltak jók
- Lebeszélem ismerőseimet ideutazási szándékukról

23. Kárpátaljai tartózkodása során szerzett legkellemesebb élményei:

24. Kárpátaljai tartózkodása során szerzett legkellemetlenebb élményei:

25. Nevezze meg azokat a hiányosságokat, amelyek kellemesebbé tették volna az itt tartózkodást: *

26. Milyen ismeretei voltak Kárpátaljáról az utazás előtt?*

27. Mi jut eszébe most a „Kárpátalja” szó hallatán?

28. Itt tartózkodása alatt tett-e szert új barátokra?

- Igen, máig tartom vele/velük a kapcsolatot
- Sajnos nem
- Egyéb _____

29. Ki szervezte meg az utazást?

- Szülők
- Osztályfőnök
- Igazgatóság
- Más iskolai alkalmazott
- Magyarországi utazási iroda
- Nem tudom
- Egyéb _____

30. Mennyire volt megelégedve az utazás megszervezésével, lebonyolításával? (értékelje egy 1-5-ig terjedő skálán, ahol 1= egyáltalán nem volt megelégedve 5= nagyon meg volt elégedve) *

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5

31. Mennyire volt kielégítő a kárpátaljai utazás állami (anyagi) támogatása?(értékelje egy 1-5-ig terjedő skálán, ahol 1= egyáltalán nem voltam megelégedve 5= nagyon meg voltam elégedve)*

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5

32. Milyen arányban kellet családjának anyagilag hozzájárulni az utazáshoz? (a megfelelőt jelölje be)*

- nem tudom
- 10%
- 20%
- 30%
- 40%
- 50%
- 50%<

33. Összességében sikeresnek ítéli a Határtalanul programot? *

- Igen
- Nem

34. Indokolja meg választát!

2. számú melléklet: A játék segítségéhez használt QR-kód (Tiszaújlak)

3. számú melléklet: „Ismerd meg játékosan Beregszászt!” című interaktív játékhoz a térkép.

Forrás: Saját szerkesztés

4. számú melléklet: Útmutató a megállókkal kapcsolatban.

1. Megálló: Ha megérkeztetek az első megállóhoz, a feladatot keressétek **Szent István király** háta mögött. Figyeljete a sorrendre!
2. Megálló: A térkép segítségével megérkeztek a 2. megállóhoz, ahol keressétek a „**XX. századi lányt**„
3. Megálló: A térképet követve megérkeztek a 3. állomáshoz. A feladatot keressétek a **Rákóczi**-hoz legközelebb lévő **villanypóznán!**
4. Megálló: A térkép segítségével keressétek meg Sári „**beszélgetőtársát**„
5. Megálló: A térképet követve a következő feladatot keressétek a „**magától nyíló ajtón**„
6. Megálló: A következő helyszínen keressétek a „**magas fiút**„ a kapu előtt.
7. Megálló: A feladatot megtalálod a „**nagy fa ajtón**„
8. Megálló: A cél megérkezése előtt találjátok meg a magányosan álldogáló „**vörös lányt**„